

De boedelbeschrijving in de nalatenschap

EEN ONDERZOEK NAAR HET TIJDROVENDE
PROCES VAN HET OPSTELLEN VAN DE
BOEDELBSCHRIJVING IN DE AFHANDELING
VAN EEN NALATENSCHAP

In opdracht van SRK Rechtsbijstand
& Hogeschool Leiden

Hogeschool Leiden
mr. P. Elah-Madadzadeh
& mr. drs. G. Kuipers

SRK Rechtsbijstand
Oude Middenweg 17
Den Haag

Ilona Kloek
HBO-Rechten
RE4E - s1116924
15 juni 2022

Afstudeeronderzoek
HBR-4-AS17-AS

Aantal woorden:
14.992

VOORWOORD

Op 18-jarige leeftijd verliet ik de middelbare school met mijn vwo-diploma op zak. Op naar de universiteit en de avonturen die mij daar stonden te wachten. Ik begon aan de academische pabo, waarvan al snel bleek dat dit niet bij mij paste. Vervolgens ben ik begonnen aan Fiscale Economie. Dit paste inhoudelijk goed bij mij, maar in die periode van mijn leven voelde ik mij verloren in het systeem van de universiteit.

Hierna heb ik ervoor gekozen het even rustiger aan te doen, te focussen op zelfontwikkeling en op mijn zoektocht naar wat ik nou écht wilde. Zodoende ben ik op 24-jarige leeftijd terechtgekomen bij de Hogeschool Leiden, opleiding HBO-rechten. Dit bleek een schot in de roos, ik zat lekker in mijn vel, ik vond de studie leuk en ik haalde goede cijfers. Nu bijna vier jaar later is het dan eindelijk zo ver, ook ik sta aan het einde van mijn studententijd.

Na een hele leuke stage binnen SRK Rechtsbijstand is mij de kans geboden tijdens mijn laatste studiejaar mijn carrière als jurist te starten. Zo ben ik in september 2021 begonnen als ondersteunend jurist binnen de erfrechtpraktijk, wederom een schot in de roos. Een afstudeerscriptie binnen dit rechtsgebied lag dan ook voor de hand. Ik ben dankbaar dat SRK Rechtsbijstand dit mogelijk heeft gemaakt. Zodoende ligt hier voor u het verantwoordingsverslag passende bij mijn onderzoek over de boedelbeschrijving in de nalatenschap.

Graag zou ik een aantal mensen bedanken. Ten eerste mijn afstudeerbegeleidster Parisa. Haar motiverende en lovende woorden zullen mij bijblijven.

Daarnaast wil ik Linda, Sylvia en Jordie bedanken die mij vanuit SRK Rechtsbijstand de ruimte en ondersteuning hebben gegeven dit onderzoek tot een mooi einde te brengen. Zonder jullie expertise en wijze woorden rondom het erfrecht, het werkveld en mijn persoonlijke ontwikkeling, was het mij niet gelukt.

Als laatste wil ik mijn achterban, in het bijzonder mijn vriend Paul, bedanken. Jullie hebben mij over de berg die deze scriptie af en toe was heengetrokken. Daarnaast zijn jullie, niet geheel onbelangrijk, van grote steun geweest in nalezen van mijn scriptie en het voorzien van feedback.

De weg naar het doel is vaak geen rechte lijn maar een route vol met omwegen, rivieren, bergen en dalen. De rechte lijn is misschien de makkelijkste route, maar de andere route brengt je de mensen en ervaringen die je het hele leven bij je zal dragen. Geniet van die route!

Leiden, 8 juni 2022

Ilona Kloek

SAMENVATTING

Dit onderzoek gaat over de boedelbeschrijving bij de afwikkeling van de nalatenschap. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van SRK Rechtsbijstand en Hogeschool Leiden. Bij SRK Rechtsbijstand werken advocaten en juristen gespecialiseerd in verschillende rechtsgebieden. Dit onderzoek is uitgevoerd ten behoeve van de advocaten en juristen op de afdeling erfrecht.

Het doel van dit onderzoek was SRK Rechtsbijstand advies te geven over de boedelbeschrijving in de nalatenschap. Meer specifiek was het doel een product te ontwerpen waarmee het opstellen van de boedelbeschrijving vergemakkelijkt zou worden. De hieraan verbonden centrale vraag was: "Welk advies kan aan SRK Rechtsbijstand worden gegeven over het opstellen van de boedelbeschrijving in de zin van artikel 674 Rechtsvordering bij het afhandelen van een nalatenschap, op basis van jurisprudentie- en dossieronderzoek en de Legal Design Thinking methode?"

DEEL 1 – JURIDISCH KADER

Het eerste gedeelte van het onderzoek beslaat het juridisch kader. Binnen het juridisch kader is gekeken naar het versterferfrecht, het testamentair erfrecht, de verkrijgers binnen de nalatenschap, de rechten en plichten van deze verkrijgers en als laatste de boedelbeschrijving zelf.

De voornaamste verschillen tussen het versterferfrecht en het testamentair erfrecht zijn: de benoeming van de erfgenamen, de wettelijke verdeling met bevoordeling van de langstlevende, de mogelijkheid tot onterving en de plaatsvervulling wanneer een erfgenaam niet kan of mag erven.

Bij het versterferfrecht zijn de enige verkrijgers de erfgenamen. Wanneer er middels testament over de nalatenschap wordt beschikt kan de erflater zijn kinderen onterven, die vervolgens recht hebben op een legitieme portie en daarmee legitimarissen zijn. Ook kan er in het testament een legataris worden benoemd die een legaat krijgt van een bepaalde som geld of bepaalde goederen.

De verschillende verkrijgers hebben allen recht op de informatie benodigd om het gedeelte dat zij verkrijgen uit de nalatenschap te bepalen en te controleren. De erfgenamen die de afwikkeling op zich nemen hebben de plicht om de benodigde informatie te verstrekken aan de andere erfgenamen, de legitimarissen en de legatarissen.

Binnen de boedelbeschrijving dient rekening gehouden te worden met de vereisten uit artikel 674 van het Wetboek van Rechtsvordering. Afgezien van deze vereisten is de boedelbeschrijving vormvrij. De waardering van de baten geschiedt op basis van hetgeen onderling tussen de verkrijgers is afgesproken. Wel dient de opgenomen waarde van de baten de waarde te zijn op het moment van overlijden. Wat betreft de lasten dient rekening gehouden te worden met hetgeen beschreven in artikel 4:7 van het Burgerlijk Wetboek.

DEEL 2 – DOSSIER- EN JURISPRUDENTIEONDERZOEK

Het tweede gedeelte van het onderzoek beslaat het dossier- en jurisprudentieonderzoek. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de meeste nalatenschappen qua baten de volgende onderdelen bevatten: een woning, banktegoeden, een vervoersmiddel, een uitkerende levens- en/of begrafenisverzekering en de inboedel. Qua lasten omvatten de meeste nalatenschappen de huishoudelijke schulden, de nog te betalen rekeningen met betrekking tot de woning, de te betalen belasting, de kosten van de begrafenis en de notariskosten.

De knelpunten in het opstellen van de boedelbeschrijving en de afhandeling van de nalatenschap worden veroorzaakt door de discussie over de informatie die verschaft dient te worden, de slechte onderlinge relatie tussen de verkrijgers en het wantrouwen in elkaars handelen.

DEEL 3 – LEGAL DESIGN THINKING

Het laatste onderdeel van dit onderzoek betreft het Legal Design Thinking proces. Hieruit is gebleken dat het verzamelen van de belangrijke stukken en het opstellen van de boedelbeschrijving een tijdrovend proces is. Dit is kostbare tijd die de juristen liever besteden aan - bijvoorbeeld - het contact met de cliënt. De juristen wensen dan ook een product dat dit proces kan versnellen. Na voordragen van verschillende opties is ervoor gekozen een webapplicatie te ontwikkelen waarin de boedelbeschrijving opgesteld kan worden. Hierdoor wordt de jurist ontzien in het uitvoeren van de berekeningen en het controleren van de stukken.

CONCLUSIE EN ADVIES

Na het uitvoeren van het onderzoek kan SRK Rechtsbijstand geadviseerd worden de boedelbeschrijving op te stellen aan de hand van de ontwikkelde webapplicatie. Dit zal het proces versnellen waardoor de jurist meer tijd overhoudt voor onderling contact met de cliënt. De juristen worden geadviseerd de webapplicatie te gebruiken als ondersteuning, waarbij de juristen zelf de eindverantwoordelijkheid behouden en alert moeten blijven op de regels van de wet.

SRK Rechtsbijstand wordt geadviseerd de webapplicatie nader te testen aan de hand van nieuwe erfrechtdossiers. Hierna kan de webapplicatie omgezet worden naar het binnen SRK Rechtsbijstand gebruikte systeem. In de toekomst kan het product zo doorontwikkeld kunnen worden dat ook de cliënt de webapplicatie kan gebruiken.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	
Samenvatting	
<i>deel 1 – juridisch kader</i>	3
<i>deel 2 – Dossier- en jurisprudentieonderzoek</i>	4
<i>deel 3 – legal design thinking</i>	4
<i>Conclusie en advies</i>	4
Afkortingenlijst	7
1. Inleiding	8
1.1. <i>Probleemanalyse</i>	8
1.1.1. Vraagstuk opdrachtgever	8
1.1.2. Juridische component	9
1.2. <i>Doelstelling, centrale vraag en deelvragen</i>	10
1.2.1. Doelstelling	10
1.2.2. Centrale vraag	10
1.2.3. Deelvragen	11
1.3. <i>Onderzoeksmethode</i>	11
1.3.1. Theoretische deelvragen	11
1.3.2. Onderzoeksdeelvragen	12
1.4. <i>Leeswijzer</i>	14
2. De boedelbeschrijving in de nalatenschap, een juridisch kader	15
2.1. <i>Het erfrecht bij versterf en de uiterste wilsbeschikking</i>	15
2.1.1 Erfrecht bij versterf – de basisregels	15
2.1.2 Het testamentair erfrecht – de uiterste wilsbeschikking	20
2.1.3 Vereisten om te mogen verkrijgen	23
2.2 <i>De verschillende verkrijgers in de nalatenschap</i>	24
2.2.1 De erfgenaam	25
2.2.2 De legitimaris	25
2.2.3 De legataris	28
2.3 <i>De boedelbeschrijving</i>	29
2.4 <i>Conclusie</i>	31
3 Resultaten praktijkonderzoek	33
3.1 <i>Dossieranalyse – SRK Rechtsbijstand</i>	33
3.1.1 Inleiding	33
3.1.2 Erfrecht bij versterf of testament, erflater, verkrijgers en afhandeling op zich genomen	33
3.1.3 Informatieverschaffing	34
3.1.4 Onderdelen van de nalatenschap	35
3.1.5 Discussiepunten	35
3.1.6 Deelconclusie dossieronderzoek	36
3.2 <i>Jurisprudentieanalyse - feitenrechters</i>	36
3.2.1 Inleiding	36
3.2.2 Erfrecht bij versterf of testament, erflater en verkrijgers	37

3.2.3	Informatieverschaffing	38
3.2.4	Onderdelen van de nalatenschap	38
3.2.5	Verdeling door de rechter	38
3.2.6	Deelconclusie jurisprudentieonderzoek	39
4	Legal Design Thinking methode	40
4.1	<i>Inleiding</i>	40
4.2	<i>Empathize fase</i>	40
4.3	<i>Define fase</i>	44
4.4	<i>Ideate fase</i>	46
4.4.1	Analyse van de huidige en gewenste situatie	46
4.4.2	Verschillende oplossingen	47
4.5	<i>Prototype fase</i>	49
4.6	<i>Test fase</i>	50
4.7	<i>Conclusie</i>	51
5	Algehele conclusie	52
5.1	<i>Inleiding</i>	52
5.2	<i>Theoretische conclusie</i>	52
5.3	<i>Praktijkgerichte conclusie</i>	53
5.4	<i>Algehele conclusie</i>	53
6	Aanbevelingen	54
7	Beroepsproduct	55
Bronnenlijst		56
	<i>Literatuurlijst</i>	56
	<i>Internetbronnen</i>	57
	<i>Parlementaire stukken</i>	57
	<i>Jurisprudentieregister</i>	57

AFKORTINGENLIJST

BW	Burgerlijk Wetboek
HR	Hoge Raad
Rb.	Rechtbank
Rv	Wetboek van Rechtsvordering

1. INLEIDING

1.1. PROBLEEMANALYSE

1.1.1. VRAAGSTUK OPDRACHTGEVER

Sinds 2011 is het aantal 65-plussers in Nederland sterk gestegen. Dit was het jaar waarin de eerste babyboomers, personen geboren tussen 1946 en 1955, 65 jaar werden.¹ Deze toename in grootte van deze leeftijdsgroep van de Nederlandse bevolking veroorzaakt ook een geleidelijke toename van het aantal overledenen per jaar.² Immers, hoe ouder het individu, hoe groter ook de kans op overlijden.

Eén van de rechtsgebieden waarin SRK Rechtsbijstand gespecialiseerd is, is het erfrecht. De hierboven geschetste toename zorgt ervoor dat wij binnen SRK Rechtsbijstand ook een toename verwachten in het aantal erfrechtdossiers dat wordt aangemeld.

Daarnaast is er een toename in het aantal bedrijven dat een rechtsbijstandsverzekering aanbiedt, die voor SRK Rechtsbijstand kiezen als uitvoerder van de rechtshulp. Dit zal ook tot toename van het aantal dossiers leiden.

SRK Rechtsbijstand is een onderdeel van de SRK-groep. Onder de SRK-groep valt ook BrandMR. Binnen BrandMR bieden wij rechtshulp aan tegen een vaste prijs voor eenieder zonder rechtsbijstandsverzekering. Dit concept is nu ontwikkeld voor enkele rechtsgebieden, zoals arbeidsrecht. De ontwikkeling van het personen- en familierecht en het erfrecht voor dit concept staan op de planning en zullen hoogstwaarschijnlijk binnen nu en twee jaar beschikbaar zijn voor de cliënt. Ook hierdoor verwachten wij een toename in het aantal dossiers in de komende jaren.

De erfrechtdossiers die SRK Rechtsbijstand in behandeling heeft, worden aangemeld omdat de verkrijgers onderling niet tot afhandeling van de nalatenschap komen. Meestal heeft dit ermee te maken dat de verkrijgers het niet eens zijn over de inhoud van de nalatenschap. Een van de eerste stappen die gezet wordt door de jurist is het opvragen van de boedelbeschrijving bij de cliënt. In de boedelbeschrijving staat de nalatenschap beschreven. Ofwel, hierin vind je het vermogen en de goederen, maar ook de schulden van de nalatenschap. De boedelbeschrijving wordt gezien als de basis aan de hand waarvan de juristen het dossier verder afhandelen.

Een boedelbeschrijving dient de voorgeschreven aspecten van artikel 674 van het Wetboek van Rechtsvordering te bevatten. Naast deze voorgeschreven aspecten is de boedelbeschrijving vormvrij en hierin kan opgenomen worden wat eenieder wenst. De juristen van SRK Rechtsbijstand zien dan ook veel variatie in de boedelbeschrijvingen. In combinatie met de verschillende vormen

¹ R. van der Bie 2012, p. 6

² 'Doodsoorzaken 2002-2020, ontwikkeling in de (over)sterfte', cbs.nl

van accepteren, de mogelijkheid tot legitieme portie bij onterving, de mogelijke toevoeging van een legaat en de verschillende testamenten en nalatenschappen zorgt dit voor een grote diversiteit in dossiers. Dit maakt de afhandeling van erfrechtdossiers een tijdrovend proces.

Samenvattend verwachten we dat het aantal erfrechtdossiers gaat groeien dat de afhandeling van deze dossiers tijdrovend is, vooral in het opstellen van de boedelbeschrijving. Daarom focust dit onderzoek zich op de vraag hoe we dat proces kunnen verbeteren.

Kijkend naar het bovengenoemde is het voor de juristen van SRK Rechtsbijstand van belang dat de boedelbeschrijving zo snel mogelijk en daarbij zo juridisch en volledig mogelijk kan worden opgesteld. Vanuit SRK Rechtsbijstand is er dan ook behoefte aan een Legal Tech product waarmee het opstellen van boedelbeschrijvingen voor de juristen en voor de cliënt vergemakkelijkt wordt. In dit onderzoek wordt SRK Rechtsbijstand hierover geadviseerd.

De volgende paragraaf behandelt specifiek de juridische component die de basis van dit onderzoek vormt. Vervolgens worden in paragraaf 1.2 de centrale vraag, deelvragen en doelstellingen van deze scriptie besproken. In paragraaf 1.3 wordt de onderzoeksmethode besproken zodat duidelijk is met welke stappen dit onderzoek tot stand is gekomen. Tot slot wordt, in paragraaf 1.4, door middel van een leeswijzer duidelijk gemaakt welke onderdelen in het vervolg van dit onderzoek verwacht kunnen worden.

1.1.2. JURIDISCHE COMPONENT

Deze scriptie beschrijft het onderzoek naar het opstellen van de boedelbeschrijving bij de afhandeling van een nalatenschap. In het onderzoek is gekeken naar zowel de boedelbeschrijving zelf als de algemene principes uit het erfrecht. Het onderzoek beslaat dan ook een gedeelte van Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek (hierna: "het BW"), namelijk titel 1, 2, 4 en 5, en daarnaast de derde afdeling van de tweede titel van het Wetboek van Rechtsvordering, waarin de basisvoorschriften van een boedelbeschrijving terug te vinden is.

Door middel van de boedelbeschrijving wordt de nalatenschap in kaart gebracht en worden de verschillende verkrijgers van de nalatenschap van informatie voorzien.

Dit onderzoek start in Boek 4 van het BW, bij het erfrecht. Het erfrecht kan opgedeeld worden in twee onderdelen. Ten eerste het versterkerfrecht, waarbij de wettelijke bepaling van titel 3 en titel 4 van Boek 4 van het BW bepaalt wie de erfgenamen zijn. Ten tweede het testamentair erfrecht, waarbij de erflater middels uiterste wilsbeschikking over zijn nalatenschap heeft beschikt.

Binnen de afwikkeling van een nalatenschap zijn drie verschillende verkrijgers aan te merken. Dit zijn de erfgenaam, de legitimaris en de legataris. Deze drie hebben allen ook rechten en plichten ten opzichte van de informatieverstopping omtrent de nalatenschap.

Vervolgens is het Wetboek van Rechtsvordering (hierna: "Rv") van belang. In artikel 674 Rv staan de basisvereisten van hetgeen opgenomen moet worden in de boedelbeschrijving. Dit is van belang omdat deze minimumeisen moeten terugkomen in het prototype wat afgeleverd wordt aan het eind van deze scriptie.

De verschillende vormen van erfrecht, de verkrijgers, hun rechten en plichten en de boedelbeschrijving worden verder toegelicht in hoofdstuk 2, het juridisch kader.

1.2. DOELSTELLING, CENTRALE VRAAG EN DEELVRAGEN

1.2.1. DOELSTELLING

Het doel van dit onderzoek is het opleveren van een product voor de advocaten en juristen van SRK Rechtsbijstand waardoor de behandeling van erfrechtdossiers vergemakkelijkt wordt. Het gewenste resultaat is een Legal Tech product aan de hand waarvan de advocaat of de jurist gemakkelijk en snel de boedelbeschrijving kan opstellen. Hierdoor wordt de omvang van de nalatenschap in één oogopslag duidelijk en kan de jurist van daaruit verder bouwen om de verkrijgers op één lijn te krijgen.

Door de behandeling van de dossiers binnen SRK Rechtsbijstand te vergelijken met hoe feitenrechters oordelen in verdelingsprocedures krijg ik inzicht in hetgeen van belang is in dergelijke zaken. Door vervolgens een Legal Design onderzoek te doen naar de werkwijze binnen het bedrijf kan is een product afgeleverd aan de juristen van SRK Rechtsbijstand.

1.2.2. CENTRALE VRAAG

Aan de hand van de probleemanalyse en de doelstelling is de centrale vraag voor dit onderzoek opgesteld. De centrale vraag luidt als volgt:

"Welk advies kan aan SRK Rechtsbijstand worden gegeven over het opstellen van de boedelbeschrijving in de zin van artikel 674 Rv bij het afhandelen van een nalatenschap, op basis van jurisprudentie- en dossieronderzoek en de Legal Design Thinking methode?"

1.2.3. DEELVRAGEN

Theoretische deelvragen:

1. Wat zijn de verschillen tussen het erfrecht bij versterf en het testamentair erfrecht op grond van relevante wet- en regelgeving en literatuur?
2. Welke verschillende verkrijgers van een nalatenschap worden er onderscheiden in relevante wet- en regelgeving en literatuur?
3. Wat is het onderscheid tussen de verschillende verkrijgers ten aanzien van de informatieplicht op grond van relevante wet- en regelgeving, literatuur en toonaangevende jurisprudentie?
4. Wat omvat het begrip 'boedelbeschrijving' in relevante wet- en regelgeving, literatuur en toonaangevende jurisprudentie?

Onderzoekdeelvragen:

1. Wat zijn de knelpunten bij de boedelbeschrijving in de erfrechtdossiers van SRK Rechtsbijstand?
2. Op basis van welke overwegingen ten aanzien van boedelbeschrijvingen oordelen rechters in een verdelingsprocedure?
3. Welk product biedt de juristen van SRK Rechtsbijstand, en hun cliënten, ondersteuning in het opstellen van een boedelbeschrijving?

1.3. ONDERZOEKSMETHODE

1.3.1. THEORETISCHE DEELVRAGEN

De theoretische deelvragen zijn uitgewerkt aan de hand van wet- en regelgeving, verschillende bronnen van tekst en commentaar bij deze wet- en regelgeving en verschillende literatuurbronnen.

De bronnen zijn geselecteerd aan de hand van de verwijzingen bij de relevante paragrafen in het handboek 'Handboek Erfrecht'³. Daarnaast is het boek 'Erfrecht geschetst'⁴ van de Ars Aequi Geschetst serie gebruikt. Dit boek is als literatuur gebruikt bij de minor Notarieel Recht. Als laatste is het boek 'Erfrecht en Schenking'⁵ van Boom Juridisch gebruikt. In dit laatste boek worden veel voorbeelden gegeven waardoor de stof tot de verbeelding spreekt.

Vervolgens zijn via Kluwer Navigator de relevante wetsartikelen geselecteerd en de daarbij horende tekst, commentaar en vakliteratuur opgenomen in deze scriptie.

³ Van Mourik (red.) e.a. 2020

⁴ Van Oostrom & Schonewille 2017

⁵ Schols & Van Haare 2020

De verschillende literatuur is met elkaar vergeleken. Door deze combinatie zijn de begrippen van verschillende kanten belicht om een zo betrouwbaar mogelijk beeld te krijgen van het erfrecht.

1.3.2. ONDERZOEKSDEELVRAGEN

De eerste twee onderzoeksdeelvragen zijn uitgewerkt aan de hand van dossieronderzoek en jurisprudentieonderzoek. De dossiers en jurisprudentie zijn individueel horizontaal geanalyseerd. Daarnaast zijn de verschillende dossiers gezamenlijk verticaal geanalyseerd. Hetzelfde is gedaan voor de jurisprudentie. De laatste deelvraag is uitgewerkt aan de hand van de Legal Design Thinking methode.

Door de dossieranalyse te vergelijken met de jurisprudentieanalyse is geprobeerd om de uitkomsten zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de verschillende mogelijke situaties in het erfrecht. Hierdoor is de betrouwbaarheid tegenover deze populatie geprobeerd te waarborgen.

Dossiers

De eerste onderzoeksdeelvraag gaat over de dossiers binnen SRK Rechtsbijstand. Het bedrijf SRK Rechtsbijstand is in 2019 opgericht waardoor er in totaal nog niet zoveel dossiers behandeld zijn. Bovendien beslaan de erfrechtdossiers een klein gedeelte van de werkzaamheden binnen SRK Rechtsbijstand, waardoor er niet zoveel dossiers zijn waarin er wordt toegekomen aan een boedelbeschrijving.

De erfrechtdossiers binnen SRK Rechtsbijstand zijn gelabeld met 'nalatenschap', waardoor deze gemakkelijk terug te vinden waren. De gevonden dossiers zijn vervolgens doorgenomen om de dossiers waarin de boedelbeschrijving aan bod komt eruit te filteren. Tussen 2019 en nu zijn er 18 dossiers waarin de boedelbeschrijving benoemd werd. Een verdere selectie is niet gemaakt.

Tijdens het onderzoek bleek dat in 15 van deze dossiers de boedelbeschrijving daadwerkelijk was opgesteld. In de andere dossiers was de boedelbeschrijving benoemd, maar niet opgesteld of niet beschikbaar gemaakt omdat de cliënt voor hulp buiten SRK Rechtsbijstand koos. Hierdoor zijn er in het uiteindelijke onderzoek 15 dossiers geanalyseerd.

De 15 dossiers zijn verticaal geanalyseerd op de volgende topics: erfrecht bij versterf of testament, wie is de erflater, wie zijn de verkrijgers, de informatieverstopping en als laatste de onderdelen van de nalatenschap.

Tijdens het uitvoeren van het onderzoek werd duidelijk dat een aantal topics aangepast moesten worden ten opzichte van het plan van aanpak. Zo is de topic 'erfrecht bij versterf of testament' toegevoegd. Dit om een beeld te krijgen van de verdeling tussen deze twee vormen van afhandeling en of over beide een conclusie getrokken kon worden. De topics 'executeur

aangewezen' en 'afwikkelingsbewind' zijn geschrapt, nu deze niet van belang bleken voor de inhoud van het opstellen van de boedelbeschrijving.

Jurisprudentie

De tweede onderzoeksdeelvraag gaat over de jurisprudentie behorende bij verdelingsprocedures. De uitspraken zijn gezocht in de databank van Legal Intelligence op 13 april 2022. Er is gebruik gemaakt van de zoekterm 'verdeling nalatenschap' waarbij 3.719 resultaten zijn gevonden. Vervolgens is er een selectie gemaakt door te selecteren op Rechtspraak (1.836 resultaten), Rechtbanken (684 resultaten), Burgerlijk Recht (470 resultaten), publicatie in 2021 en 2022 (100 resultaten). Deze 100 resultaten zijn geselecteerd op relevantie waarna de eerste 35 resultaten zijn opgenomen in het plan van aanpak.

Er is gekozen voor selectie op relevantie omdat dit de meeste jurisprudentie opleverde waarin daadwerkelijk de verdeling van een nalatenschap centraal stond. Bij selectie op basis van meest recent gepubliceerd, werden er meerdere uitspraken gevonden waarin randzaken met betrekking tot de verdeling centraal stonden. Bijvoorbeeld het opheffen van conservatoir beslag voordat de verdeling kon geschieden.

Uiteindelijk beslaat de analyse 20 van deze 35 uitspraken. Dit omdat in de overige 15 uitspraken, zoals hierboven besproken, randzaken met betrekking tot de verdeling aan bod kwamen. Hierdoor gaven deze uitspraken geen bruikbare informatie voor dit onderzoek.

De topics waarop de jurisprudentie geanalyseerd is, zijn vergelijkbaar met de die van de dossieranalyse, namelijk: erfrecht bij versterf of testament, wie is de erflater, wie zijn de verkrijgers, de informatieverschaffing, de onderdelen van de nalatenschap en als laatste de manier van verdeling.

De topics van de jurisprudentieanalyse zijn op dezelfde wijze, met dezelfde redenen, aangepast als de topics van de dossieranalyse.

Legal Design Thinking methode

De laatste onderzoeksdeelvraag is uitgewerkt aan de hand van de Legal Design Thinking methode. De hiervoor benodigde informatie is verzameld door het afnemen van een interview met een van de advocaten en daarnaast het observeren van een jurist werkzaam binnen het erfrecht bij SRK Rechtsbijstand. De twee respondenten hebben anoniem deelgenomen aan dit onderzoek.

Het interview is afgenomen tijdens een ander vak, 'Zakelijke Gespreksvoering'. Het doel van dit vak was door middel van een interview te verdiepen op het onderzoeksonderwerp. Omdat dit interview niet publiekelijk toegankelijk is, is het transcript in bijlage 3 toegevoegd.

Tijdens het uitvoeren van het onderzoek werd duidelijk dat alleen het interview niet voldoende informatie bood. Er is voor gekozen een jurist te observeren waarvoor een observatieformulier is opgesteld. Hierbij is de nadruk gelegd op de kennis van de juridische processen en de gebruikte ICT-systemen en daarnaast de zichtbare pijnpunten. Dit waren de punten van belang voor het opstellen van een prototype.

Binnen het bedrijf waren alleen deze twee juristen beschikbaar. Hierdoor is de betrouwbaarheid ten opzichte van dit gedeelte kleiner dan wanneer er meerdere juristen geïnterviewd en geobserveerd waren.

1.4. LEESWIJZER

De komende hoofdstukken staan in het teken van het uitgevoerde onderzoek. In hoofdstuk 2 komt het juridisch kader aan bod. Hierin zal de wet- en regelgeving en literatuur over het erfrecht, in het bijzonder de boedelbeschrijving, worden behandeld.

Hoofdstuk 3 staat in het kader van de dossier- en jurisprudentieanalyse waarin wordt gekeken naar 15 dossiers van SRK Rechtsbijstand en 20 uitspraken van feitenrechters.

In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de Legal Design Thinking methode.

Ten slotte worden in hoofdstuk 5, 6 en 7 respectievelijk de conclusie, aanbevelingen en de toelichting op het beroepsproduct gegeven.

2. DE BOEDELBSCHRIJVING IN DE NALATENSCHAP, EEN JURIDISCH KADER

Voordat dit onderzoek gaat over de beoordeling van dossiers binnen het werkveld van SRK Rechtsbijstand, de beoordeling van rechters en het af te leveren product, dient eerst gekeken te worden naar de juridische basis van het erfrecht en in het bijzonder de boedelbeschrijving. Dit hoofdstuk bevat dan ook het juridisch kader waar dit onderzoek op gebaseerd is.

In paragraaf 2.1 wordt gestart met het wettelijk erfrecht, ook wel de wettelijke verdeling genoemd, en het testamentair erfrecht, ofwel de uiterste wilsbeschikking. In paragraaf 2.2 wordt stilgestaan bij de verschillende verkrijgers van de nalatenschap. In paragraaf 2.3 wordt tot slot gekeken naar de informatieverplichting die de verkrijgers van de nalatenschap jegens elkaar hebben. Paragraaf 2.4 bevat de conclusie van dit hoofdstuk

Belangrijk om te vermelden is dat in artikel 4:8 BW de geregistreerd partner van de erflater in boek 4 gelijkgesteld wordt aan de echtgenoot. Op het moment dat in dit onderzoek gesproken wordt over de echtgenoot, kan daar ook de geregistreerd partner gelezen worden.

2.1. HET ERFRECHT BIJ VERSTERF EN DE UITERSTE WILSBESCHIKKING

Naast de emotionele gevolgen van het verliezen van een naaste, heeft het overlijden van een individu ook juridische gevolgen voor de nabestaanden.

Uit het rechtsfeit overlijden volgt de juridische consequentie van de vererving. De nabestaanden van de erflater volgen de erflater op in het bezit van het vermogen en overige bezittingen.⁶

De Nederlandse wet kent twee manieren waarop deze overgang tot stand kan komen. Namelijk, bij versterf of door middel van een testament.⁷ In deze paragraaf zullen beide vormen van vererving en het verschil hiertussen aan bod komen.

2.1.1 ERFRECHT BIJ VERSTERF – DE BASISREGELS

Indien de erflater niet middels testament zijn erfgenamen heeft aangewezen, bepaalt de wet wie de erfgenamen zijn. Dit systeem van erfopvolging wordt het wettelijke erfrecht of ook wel het erfrecht bij versterf genoemd.

⁶ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 26

⁷ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 25

Het Nederlandse erfrecht bij versterf is gebaseerd op de juridische verwantschap tussen de erflater en de verkrijger.⁸ Pleegkinderen en biologische kinderen die niet zijn erkend, worden niet gezien als bloedverwanten en zijn daarmee geen erfgenaam.⁹ Een geadopteerd kind, waar de juridisch verwantschap van vaststaat, is volgens artikel 1:229 BW gelijkgesteld aan een bloedverwant en daarmee erfgenaam in de nalatenschap.¹⁰

De enige uitzondering op de juridische verwantschap is de langstlevende echtgenoot, waarover meer in paragraaf 2.1.1.3.

2.1.1.1 HET PARENTELE STELSEL

In het versterferecht wordt er uitgegaan van een groepenstelsel, het parentele stelsel zoals benoemd in artikel 4:10 BW. De groepen worden ook wel de parentelen genoemd.¹¹

De groepen van het parentele stelsel zijn als volgt bepaald:

- a. de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot van de erflater tezamen met de kinderen van de erflater;
- b. de ouders van de erflater tezamen met diens broers en zussen;
- c. de grootouders van de erflater;
- d. de overgrootouders van de erflater.

Artikel 4:10 BW spreekt over achtereenvolgens erven. Dit houdt in dat, groep 2 niet meer aan bod komt wanneer er erfgenamen worden gevonden in groep 1, en zo verder.¹²

Herman is op 23 juni 2019 overleden. Herman was getrouwd met Herma, samen hadden zij zes kinderen. Ook had Herman bij overlijden nog een broer en een vader welke beiden nog in leven waren. Ondanks dat Herman zijn broer en vader wel een bloedband delen met Herman, is er geen sprake van juridisch verwantschap. In de nalatenschap van Herman erven dan ook alleen zijn vrouw Herma en de zes kinderen.

2.1.1.2 ERFOPVOLGING UIT EIGEN HOOFDE OF BIJ PLAATSVERVULLING

De erfopvolging kan op twee manieren plaatsvinden: uit eigen hoofde of bij plaatsvervulling. Beide vormen worden hieronder toegelicht.

⁸ Schols & Van Haare 2020, p. 8

⁹ Ebben 2003, p. 39

¹⁰ Schols & Van Haare 2020, p. 8

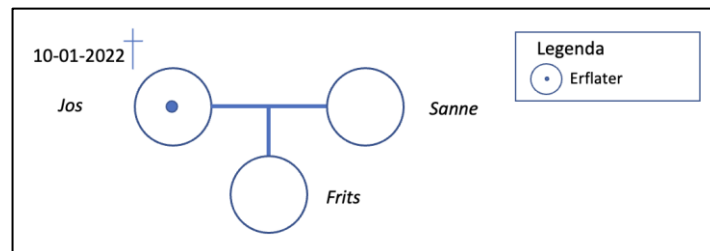
¹¹ Schols & Van Haare 2020, p. 16

¹² Schols & Van Haare 2020, p. 16

Erfopvolging uit eigen hoofde

De erfgenaam die uit eigen hoofde erft, erft op basis van zijn plaats in de groep van het parentele stelsel.¹³ Bijvoorbeeld in de eerste groep moet hierbij gedacht worden aan de langstlevende echtgenoot en de kinderen van de erflater (figuur 1).

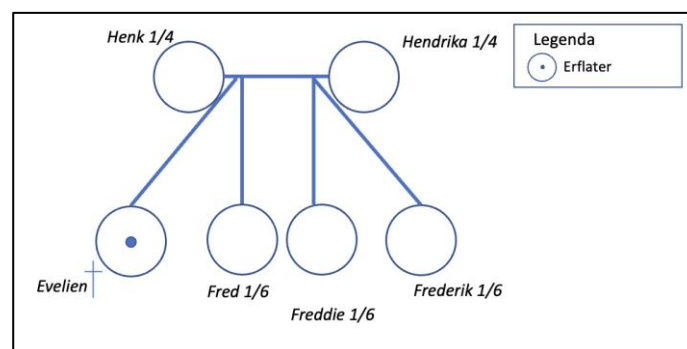
Jos is op 10 januari 2022 overleden. Jos was getrouwd met Sanne, samen hadden zij een zoon Frits. Sanne en Frits worden samen tot de nalatenschap van Jos geroepen, zij bevinden zich samen in groep a van het parentele stelsel, en erven daarmee uit eigen hoofde.

Figuur 1 - Jos

De erfgenamen die uit eigen hoofde tot de nalatenschap worden geroepen, erven volgens artikel 4:11 BW allemaal voor een gelijk deel. Deze hoofdregel kent twee uitzonderingen, benoemd in lid 2 en lid 3 van artikel 4:11 BW. Beide uitzonderingen vinden plaats in groep b van het parentele stelsel. Ten eerste verkrijgen de, nog in leven zijnde, ouders van de erflater gegarandeerd een kwart van de nalatenschap.¹⁴

Evelien, ongehuwd en zonder kinderen, is op 15 juni 2021 overleden. Evelien laat drie broers (Fred, Freddie en Frederik) na en ook haar ouders (Henk en Hendrika) zijn nog in leven. Uit artikel 4:10 BW volgt in beginsel dat zij allen voor gelijke delen erven. Uit lid 3 blijkt echter dat Evelien haar ouders beide 1/4^e verkrijgen. Evelien haar drie broers verdelen de rest en krijgen daarmee allen 1/6^e van de totale nalatenschap.

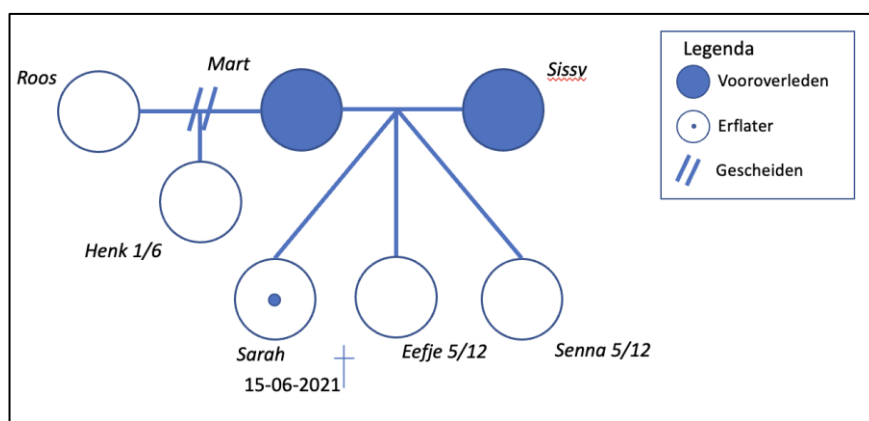
Figuur 2 - Evelien 1

¹³ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 18

¹⁴ Schols & Van Haare 2020, p. 21

Daarnaast verkrijgt een halfbroer of halfzus van de erflater de helft van het deel dat een volle broer of zus zou verkrijgen.¹⁵

De vader van Sarah, Mart, heeft voordat Sarah haar moeder, Sissy, ontmoette een eerdere relatie gehad met Roos. Mart en Roos hebben samen een zoon gekregen, Henk. Uit de relatie tussen Mart en Sissy zijn vervolgens Sarah en haar zusjes Eefje en Senna geboren. Sarah heeft dus zowel een halfbroer als twee zussen die tot haar nalatenschap worden geroepen. Uit artikel 4:10 BW volgt in beginsel dat zij allen voor gelijke delen erven, dus ieder 1/3^e deel. Uit lid 2 blijkt dat Henk de helft van het deel verkrijgt dat Senna en Eefje verkrijgen. Henk krijgt dan ook 1/6^e deel en Eefje en Senna verdelen de rest en krijgen ieder 5/12^e deel.

Figuur 3 – Sarah

Erfopvolging bij plaatsvervulling

Wanneer een erfgenaam bij plaatsvervulling wordt geroepen tot de nalatenschap, neemt hij of zij de plaats in van een andere erfgenaam die niet kan of mag erven. Dit is het geval als:

- de oorspronkelijke erfgenaam op het moment van openvallen van de nalatenschap niet meer in leven is;
- onwaardig is om te erven;
- onterfd is en geen beroep doet op de legitieme, tenzij de kleinkinderen en achterkleinkinderen ook onterfd zijn;
- de nalatenschap heeft verworpen; of
- wiens erfrecht is vervallen door een gerechtelijke uitspraak.¹⁶

De plaatsvervanger is altijd een kind van de oorspronkelijke erfgenaam.¹⁷ Lid 2 van artikel 4:12 BW stelt dat diegene die bij plaatsvervulling erven, staaksgewijs de plaats vervullen. Heeft de oorspronkelijke erfgenaam kinderen en kleinkinderen, dan erven alleen de kinderen bij

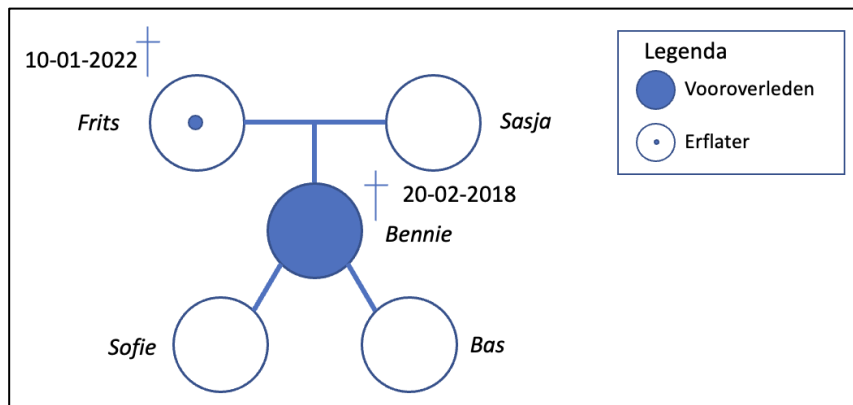
¹⁵ Schols & Van Haare 2020, p. 22

¹⁶ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 15

¹⁷ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 19

plaatsvervulling. Is een van die kinderen echter ook overleden, dan treden de kleinkinderen weer in de plaats van dit kind.¹⁸

Frits overlijdt op 1 januari 2022 en laat zijn echtgenote Sasja achter. Sasja en Frits hadden een zoon, Bennie. Bennie is helaas vóór Frits overleden, in 2018. Bennie had twee kinderen, Sofie en Bas. Nu Bennie is vooroverleden nemen Sofie en Bas zijn plaats in, ieder voor de helft van Bennie zijn nalatenschap. De kleinkinderen van Frits worden dus enkel tot de nalatenschap geroepen omdat Bennie niet meer in leven is.

Figuur 4 - Frits

2.1.1.3 WETTELIJKE VERDELING

Sinds de invoering van de huidige wetgeving in 2003 heeft de wettelijke verdeling een plaats gekregen in het BW.¹⁹ De minister licht in het wetsvoorstel toe dat voor de langstlevende een situatie gecreëerd moet worden waarbij rekening wordt gehouden met de ouderlijke boedelverdeling en met het belang van de kinderen in hun deel van de nalatenschap.²⁰ De minister komt tot de conclusie dat de langstlevende moet kunnen doorleven zoals hij of zij dit tijdens het leven van erflater heeft gedaan. De kinderen krijgen een niet opeisbare geldvordering op de langstlevende.²¹ Dit wordt ook wel de wettelijke verdeling genoemd, welke in deze paragraaf nader wordt toegelicht.

Het vereiste om toe te komen aan de wettelijke verdeling is dat de erflater zowel een echtgenoot als één of meerdere kinderen achterlaat.²² Dit worden ook wel de deelgenoten van de wettelijke

¹⁸ Breemhaar, WPNR 2013/6961, p. 98

¹⁹ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 10

²⁰ Van der Burght, Ebben & Kremer 2003, p. 1257

²¹ Van der Burght, Ebben & Kremer 2003, p. 1257

²² HR 11 januari 2019, ECLI:HR:2019:4

verdeling genoemd.²³ In dit geval treedt onder het versterferfrecht artikel 4:13 BW in werking. In het testamentair erfrecht kan in een uiterste wilsbeschikking worden vastgelegd dat de vererving plaatsvindt op basis van de wettelijke verdeling.

John heeft geen testament opgesteld en laat bij overlijden zijn vrouw en twee kinderen na. Het versterferfrecht en de wettelijke verdeling daarbij treden in werking. Dit volgt uit artikel 4:10 BW jo. 4:13 BW.

Ieder van de kinderen krijgt een geldvordering op de langstlevende ten hoogte van zijn erfdeel.²⁴ Bijvoorbeeld, een erflater laat zijn vrouw, de langstlevende, en twee kinderen na. Zij hebben volgens het parentele stelsel allen recht op een gelijk deel, namelijk 1/3^e. De wettelijke verdeling stelt echter dat de langstlevende de gehele nalatenschap verkrijgt en hierop mag interen. De twee kinderen krijgen een geldvordering op de langstlevende ten hoogte van hun erfdeel.

Uit lid 3 van artikel 4:13 BW volgt in welke gevallen de geldvordering van de kinderen opeisbaar is, te weten:

- a. indien de langstlevende in staat van faillissement is verklaard of ten aanzien van hem de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen van toepassing is verklaard;
- b. wanneer de langstlevende overlijdt;
- c. in de door de erflater bij testament genoemde gevallen, bijvoorbeeld hertrouwen van de langstlevende.²⁵

Laat de erflater een echtgenoot en kinderen na, dan wordt in het versterferfrecht altijd de wettelijke verdeling gevolgd. Wil de erflater dit niet, dan kan deze met een testament afwijken van de wettelijke verdeling.²⁶

2.1.2 HET TESTAMENTAIR ERFRECHT – DE UITERSTE WILSBESCHIKKING

Nu het erfrecht bij versterf besproken is, volgt het testamentair erfrecht. De erflater kan via een testament, ook wel uiterste wilsbeschikking genoemd, bepalen hoe zijn of haar nalatenschap wordt afgehandeld. Door het opstellen van een testament kan een erflater afwijken van hetgeen de wet bepaalt over de afwikkeling van een nalatenschap. In deze paragraaf zullen de regels over de uiterste wilsbeschikking worden toegelicht.

Emmie (72) is al sinds haar 18^e lid van het Wereld Natuur Fonds (WNF). Zij vindt het van groot belang dat er mensen zijn die zich inzetten voor de natuur en bedreigde diersoorten

²³ Schols 2022

²⁴ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 30

²⁵ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 68

²⁶ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 31

en wil hier als donateur dan ook graag aan bijdragen. Nu Emmie geen partner of kinderen heeft, zou zij graag haar vermogen nalaten aan het WNF, maar hoe doet ze dat eigenlijk? Een vriendin raadt haar aan naar de notaris te gaan. De notaris legt haar de optie van een testament voor.

De uiterste wilsbeschikking wordt geregeld in artikel 4:42 BW. Lid 1 van dit artikel luidt als volgt: 'Een uiterste wilsbeschikking is een eenzijdige rechtshandeling, waarbij een erflater een beschikking maakt, die eerst werkt na zijn overlijden en die in dit Boek is geregeld of in de wet als zodanig wordt aangemerkt.'

Het laatste criterium, de bepaling 'en die in Boek 4 is geregeld of in de wet als zodanig wordt aangemerkt' duidt erop dat de uiterste wilsbeschikking onderdeel is van een gesloten systeem. Dit houdt in dat de soort en vorm van de uiterste wilsbeschikking vaststaat en moet voldoen aan de vereisten zoals in Boek 4 BW gesteld, anders is deze nietig.²⁷

Uit artikel 4:42 lid 2 BW volgt dat de uiterste wilsbeschikking eenzijdig te herroepen is door de maker. Uit artikel 4:4 lid 1 BW blijkt vervolgens dat deze herroeping niet kan worden uitgesloten. De herroeping van het testament wordt op zichzelf ook gezien als een uiting van uiterste wilsbeschikking.²⁸

2.1.2.1 DE VORMEN

Volgend uit artikel 4:94 BW kan het testament op twee manieren gemaakt worden, namelijk: de notariële akte of de onderhandse akte die bij de notaris in bewaring worden gegeven. Andere vormen worden niet als officieel testament aangemerkt.

Bij een testament bij notariële akte zet de notaris samen met de testateur de uiterste wil op papier. De notaris licht voorafgaand aan het tekenen de tekst nogmaals toe, waarna de testateur akkoord dient te geven. Na akkoord tekent zowel de notaris als de testateur het testament.

Ook kan de testateur ervoor kiezen zelf een onderhandse akte op te stellen en die bij de notaris in bewaring te geven, ook wel het depot-testament genoemd.²⁹ Ook dit document dient voorzien te zijn van persoonlijke handtekening voordat deze bij de notaris in bewaring gegeven wordt.

Naast de twee vormen van een officieel testament kan de erflater een codicil opstellen. Het codicil kan enkel worden gebruikt voor het nalaten van goederen uit de inboedel en lijfsieraden. Andere bezittingen, zoals een auto of geld kunnen niet via het codicil worden nagelaten.³⁰

²⁷ Breemhaar 2021, aant. 4.1

²⁸ Schols & Van Haare 2020, p. 54

²⁹ Schols & Van Haare 2020, p. 56

³⁰ 'Speciale spullen en wensen', notaris.nl, 10 mei 2022

Het stuk is een uiterste wilsbeschikking die door de maker met de hand geschreven is, voorzien van een dagtekening en de handtekening van de maker.³¹

Het codicil heeft de erflater zelf in bewaring. Hierdoor loopt de maker het risico dat de nabestaanden het codicil niet vinden bij overlijden of dat een van de erfgenamen het document achterhoudt.

2.1.2.2 MAKINGEN

Titel 5 van Boek 4 BW bevat de belangrijkste soorten uiterste wilsbeschikkingen, ook wel makingen genoemd. Binnen deze titel wordt onderscheid gemaakt tussen erfstellingen, legaten en lasten.³² Deze drie verschillende makingen worden hieronder toegelicht.

Erfstellingen

Uit artikel 4:115 BW volgt dat een erfstelling een uiterste wilsbeschikking is waarbij de erflater aan een of meer personen zijn nalatenschap nalaat. Dit biedt de erflater de mogelijkheid om geheel of gedeeltelijk af te wijken van de erfopvolging bij versterf.³³

Doordat de erflater kan afwijken van de wettelijke verdeling, kan dit ook leiden tot onterving van eenieder die bij de wettelijke verdeling tot de nalatenschap geroepen zou zijn. Dit kan zowel impliciet door anderen te benoemen als erfgenamen, als expliciet door diegene woordelijk te onterven.³⁴

Complete onterving van de partner is mogelijk, complete onterving van kinderen is niet mogelijk. Uit artikel 4:63 en 4:64 BW volgt dat de afstammelingen van de erflater bij onterving een beroep kunnen doen op de legitieme portie. De legitieme portie bedraagt de helft van de waarde van het erfdeel dat het kind verkregen zou hebben wanneer hij of zij niet ontferd zou zijn geweest. Hierover meer in paragraaf 2.2.

Wanneer een erflater middels testament over zijn nalatenschap beschikt, dient deze ook te bepalen over de plaatsvervulling. In het testamentaire erfrecht is plaatsvervulling enkel mogelijk indien dit door de erflater expliciet is benoemd.³⁵

³¹ Boddaert 2021

³² Van Oostrom & Schonewille 2017, p.73

³³ Van Oostrom & Schonewille 2017, p.79

³⁴ Breemhaar 1992, p. 108

³⁵ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 80

Legaat

Het legaat is volgens artikel 4:117 BW een vorderingsrecht dat ten laste komt van de erfgenamen. Een of meer personen krijgen een bepaald goed of goederen uit de nalatenschap. De erfgenamen moeten dit afstaan aan de legataris. Dit maakt de legataris schuldeiser van de nalatenschap.

Een legaat kan bestaan uit: een goed uit de nalatenschap, bijvoorbeeld een auto, goederen van een bepaalde soort, bijvoorbeeld de onroerende goederen, een som geld, rechten zoals het recht van vruchtgebruik gebruik en bewoning.³⁶

2.1.2.3 DE GELIJKSTELLING MET DE WETTELIJKE VERDELING

Wanneer een erflater wenst dat zijn nalatenschap volgens de wettelijke verdeling wordt afgewikkeld, is het niet nodig een uiterste wilsbeschikking op te laten stellen. Er zijn echter ook gevallen te bedenken waarin de erflater voor een gedeelte wil aanhaken bij de wettelijke verdeling, maar niet voor de gehele afwikkeling van zijn nalatenschap. Het is voor de erflater dan ook mogelijk om 'te sleutelen' aan de wettelijke verdeling.³⁷

Allereerst kan de erflater de breukdelen van de verschillende erfgenamen wijzigen, of erfgenamen die volgens de wettelijke verdeling opgeroepen zouden worden onterven.³⁸

Daarnaast biedt de wetgever de mogelijkheid de wettelijke verdeling op vijf punten aan te passen, te weten: uitbreiding van de opeisbaarheid door bijvoorbeeld het noemen van een termijn, toevoegen van een rente over de vorderingen van de kinderen, toerekenen van de betaling op de vordering door de langstlevende, het beperken of uitbreiden van de wilsrechten en het betrekken van het stiefkind in de wettelijke verdeling.³⁹

Middels bovenstaande manieren kan de erflater er alsnog voor kiezen een gedeelte van de wettelijke verdeling te gebruiken wanneer deze middels testament over zijn nalatenschap beschikt.

2.1.3 VEREISTEN OM TE MOGEN VERKRIJGEN

Voordat de erfgenaam de erflater kan opvolgen in de nalatenschap, moet deze op het moment van overlijden van de erflater aan twee wettelijke vereisten voldoen. De erfgenaam moet bestaan en mag daarnaast niet onwaardig zijn om te erven.

³⁶ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 81

³⁷ Schols & Van Haare 2020, p. 48

³⁸ Schols & Van Haare 2020, p. 48

³⁹ Schols & Van Haare 2020, p. 51

Bestaanseis

De bestaanseis volgt uit artikel 4:9 BW. Om als erfgenaam bij versterf te kunnen optreden, moet men op het moment van openvallen van de nalatenschap, ofwel op het moment van overlijden van de erflater, bestaan. Bestaan betekent in deze 'in leven zijn'.⁴⁰

Artikel 1:2 BW stelt dat het ongeboren kind ook 'bestaat' indien dit in zijn of haar belang is. Voor de vererving van een positieve nalatenschap heeft een ongeboren kind een financieel belang en daardoor kan het kind als erfgenaam optreden.⁴¹ Indien het kind levenloos ter wereld komt, wordt het volgens art. 1:2 BW geacht niet bestaan te hebben en is het geen erfgenaam.

Onwaardigheid

In een aantal gevallen is een persoon van rechtswege onwaardig om voordeel te verkrijgen uit een nalatenschap.⁴² Artikel 4:3 BW geeft een opsomming van wanneer er sprake is van onwaardigheid om voordeel uit een nalatenschap te genieten. Deze lijst is als volgt:

- a. bij onherroepelijke veroordeling omdat de verkrijger de erflater heeft omgebracht, gepoogd om te brengen of de moord heeft voorbereid of daaraan heeft deelgenomen;
- b. bij onherroepelijke veroordeling van de verkrijger vanwege een opzettelijk tegen de erflater gepleegd misdrijf;
- c. bij onherroepelijke rechterlijke uitspraak waarin is vastgesteld dat de verkrijger tegen de erflater lasterlijk een beschuldiging van een misdrijf heeft ingebracht;
- d. wanneer de verkrijger de erflater heeft gedwongen een uiterste wilsbeschikking te maken;
- e. wanneer de verkrijger de uiterste wil van de erflater heeft verduisterd, vernietigd of vervalst.

Let op, dit geldt niet alleen voor erfgenamen, maar ook voor verkrijgers van bijvoorbeeld legaten en legitimarissen.

2.2 DE VERSCHILLENDE VERKRIJGERS IN DE NALATENSCHAP

Zoals uit de vorige paragrafen, voor een deel, duidelijk is geworden zijn er verschillende soorten verkrijgers van de nalatenschap. De drie soorten die worden onderscheiden zijn de erfgenamen, de legitimarissen en de legatarissen. In deze paragraaf worden deze drie nader toegelicht. Daarnaast wordt gekeken naar de verschillende rechten en plichten die deze verkrijgers hebben ten opzichte van andere verkrijgers wanneer het gaat om informatieverstrekking.

⁴⁰ Kolkman 2022

⁴¹ Kolkman 2022

⁴² Van Mourik (red.) e.a. 2020 p. 29

2.2.1 DE ERFGENAAM

De eerste verkrijger, en in het erfrecht bij versterf de enige verkrijger, in de nalatenschap is de erfgenaam. De erfgenamen volgen de erflater op onder algemene titel. Dit houdt in dat door het rechtsfeit van het overlijden van de erflater, de goederen, schulden en rechtsbetrekkingen van de erflater van rechtswege overgaan op de erfgenamen.⁴³

De nalatenschap is een onverdeelde gemeenschap waarin alle erfgenamen gelijk zijn. Doordat de erfgenamen, voordat er verdeeld is, gezamenlijk deelgenoten zijn, mogen zij niet handelen zonder toestemming van de andere erfgenamen.⁴⁴

Informatieverplichting

De erfgenamen hebben volgens artikel 4:16 BW tegenover elkaar de verplichting de informatie te verstrekken die benodigd is voor de berekening van de eigen verkrijging en de verkrijging van de andere erfgenamen. Daarnaast hebben de erfgenamen het recht van elkaar te verlangen een boedelbeschrijving op te stellen.⁴⁵ De rechten van testamentair erfgenamen worden door artikel 4:116 BW met het bovenstaande gelijkgesteld.

Uit artikel 4:78 BW volgt dat de erfgenamen ook de verplichting hebben tot het verstrekken van de benodigde informatie voor het berekenen van de legitieme portie, indien een legitimaris hierom vraagt.

2.2.2 DE LEGITIMARIS

Zoals eerder besproken kan de erflater in zijn testament ervoor kiezen zijn kinderen te onterven. De wet stelt in artikel 4:63 BW echter dat kinderen altijd recht hebben op de legitieme portie. Onterving van kinderen komt niet voor bij het versterferfrecht, waardoor daarin ook geen legitimarissen aanwezig zijn.

De legitieme portie is een geldvordering die het kind van de erflater heeft op de erfgenamen.⁴⁶ De legitieme portie geeft de kinderen van de erflater ten alle tijden een recht op een bepaald minimum gedeelte van de nalatenschap.⁴⁷

Claire heeft drie kinderen. Met haar jongste kind, Semmie, heeft Claire al jaren geen contact meer. De andere twee kinderen van Claire komen vaak op bezoek, doen haar

⁴³ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 25

⁴⁴ W.S. Santema 2020, 'Rechten en plichten erfgenamen', erfrechtadvocaat.nu

⁴⁵ HR 18 mei 2001, ECLI:NL:HR:2001:AB1694

⁴⁶ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 109

⁴⁷ Huijgen e.a. 2018, p. 74

boodschappen en verzorgen haar huishouden. Claire vindt het dan ook niet eerlijk dat Semmie hetzelfde verkrijgt uit haar nalatenschap als haar andere twee kinderen. Claire gaat naar de notaris en neemt in haar testament op dat Semmie onterfd is. Claire komt te overlijden. Semmie neemt contact op met haar zuster om te vragen naar de nalatenschap waarbij zij erachter komt onterfd te zijn. Semmie doet een beroep op haar legitieme portie bij haar zuster, erfgenaam van de nalatenschap. Semmie verkrijgt zo toch een deel uit de nalatenschap.

Uit het stukje 'aanspraak kan maken' uit artikel 4:63 BW blijkt dat de legitimaris zelf een beroep moet doen op zijn legitieme portie, daar waar de erfgenamen worden opgeroepen. Het onterfde kind moet binnen vijf jaar na overlijden van de erflater bij een van de erfgenamen een beroep doen op zijn legitieme portie.⁴⁸ Doet een legitimaris geen beroep op zijn legitieme portie, dan heeft hij ook geen rechten.⁴⁹

Het kind krijgt in drie gevallen de mogelijkheid om een beroep te doen op zijn legitieme, namelijk bij onterving, bij verkrijging van een legaat lager dan de legitieme of bij het verwerpen van een met een last verzwaarde verkrijging.⁵⁰

Artikel 4:64 BW bepaalt dat de legitieme portie, in hoofdregel, de helft bedraagt van hetgeen de erfgenaam verkregen zou hebben indien hij of zij wel erfgenaam geweest zou zijn. De legitimaris is dus geen erfgenaam, maar heeft wel rechten in de nalatenschap.

De legitieme porties worden berekend over de legitimaire massa, ofwel de waarde van de goederen van de nalatenschap vermeerderd met de in aanmerking te nemen giften en verminderd met de schulden.⁵¹ Hier zien wij een uitzondering op de hoofdregel waarbij giften niet als voorschot op het erfdeel worden beschouwd.⁵²

In beginsel gaat het hier om giften die in de vijf jaar voorafgaand aan het overlijden zijn gedaan waarbij het niet uitmaakt aan wie de gift gedaan is.⁵³ Artikel 4:67 BW bepaalt dat de volgende giften in aanmerking komen:

- a. giften die gedaan en aanvaard zijn met het vooruitzicht dat daardoor legitimarissen worden benadeeld;
- b. giften die de erflater gedurende zijn leven te allen tijde had kunnen herroepen of die hij bij de gift voor inkorting vatbaar heeft verklaard;
- c. giften waarvan de prestatie geheel of gedeeltelijk na het overlijden geschied;

⁴⁸ Asser & Perrick 2021, p. 366

⁴⁹ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 404

⁵⁰ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 110

⁵¹ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 111

⁵² Schols & Van Haare 2020, 134

⁵³ Huijgens e.a. 2018, p. 77

- d. giften gedaan aan een afstammeling van de erflater, als deze afstammeling of een van zijn of haar afstammelingen legitimaris is in de nalatenschap; en
- e. andere giften, voor zover de prestatie binnen vijf jaren voor zijn overlijden is geschied.

In sommige gevallen was de erflater moreel verplicht bij te dragen in het levensonderhoud van een ander. Dit wordt niet gezien als een schenking die meegenomen dient te worden in de legitieme portie. Ook worden gebruikelijke giften, zoals verjaardagscadeaus, niet gezien als giften mits deze niet bovenmatig waren.

Madieke studeert Geneeskunde en is iedere week 40 tot 60 uur met haar studie bezig en kan hierdoor niet in haar eigen levensonderhoud voorzien. Madieke haar vader, Sander, heeft haar hierbij geholpen door maandelijks een bedrag van 200 euro naar Madieke over te maken. Indien Sander komt te overlijden dient er geen rekening gehouden te worden met deze overboekingen bij bepaling van de legitieme porties.

Volgens artikel 4:79 BW moet de erfgenamen gezamenlijk, naar evenredigheid van hun erfdeel, zorg dragen voor de voldoening van de vordering van de legitimaris. De legitieme portie kan niet groter zijn dan de maximale nalatenschap. In dit geval wordt de vordering op de afzonderlijke erfgenamen ook naar evenredigheid verminderd.⁵⁴

De legitimaris kan, volgens artikel 4:81 BW, zijn legitieme niet eerder dan zes maanden na het overlijden van de erflater opeisen bij de erfgenamen. Indien de wettelijke verdeling is gevolgd, is de legitieme portie op grond van artikel 4:13 lid 3 BW opeisbaar op het moment dat de kindsdelen opeisbaar zijn.

Informatieverplichting

De legitimaris heeft recht op de informatie die benodigd is om de legitieme portie te kunnen berekenen. Het verzoek tot verkrijgen van deze informatie kan de legitimaris doen bij de erfgenamen of bij de met de afwikkeling belaste executeur.⁵⁵

Door de tegengestelde belangen tussen de legitimarissen en de erfgenamen, is het voor de legitimaris van groot belang dat de verstrekte informatie juist is. De legitimaris kan dan ook van de erfgenamen verlangen dat zij een boedelbeschrijving opstellen en deze boedelbeschrijving onder ede bij de rechter bevestigen (art. 4:78 lid 2 BW).

De informatieplicht van de legitimaris is niet met zoveel woorden vastgelegd in de wet. Van Mourik stelt dat de legitimaris de plicht heeft opgaaf te doen van hetgeen door hem bij leven van erflater

⁵⁴ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 118

⁵⁵ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 118

is verkregen.⁵⁶ Deze gift vergroot de legitimaire massa en daarmee de legitieme portie. De eerder verkregen giften worden wel afgetrokken van de te verkrijgen legitieme portie.

De legitimaire massa van de nalatenschap van Piet is door de erfgenamen vastgelegd op 100.000 euro. Henk doet een beroep op zijn legitieme portie en vermeld daarbij vorig jaar een schenking van 10.000 euro verkregen te hebben van Piet. De legitimaire massa wordt daarmee 110.000. Stel, Henk zijn legitieme portie bedraagt 1/5^e deel, dan heeft Henk recht op 22.000 euro. Omdat Henk vorig jaar al 10.000 euro verkregen heeft, verkrijgt hij nu 12.000 euro.

2.2.3 DE LEGATARIS

Een legaat is een vorderingsrecht op een of meer erfgenamen in de nalatenschap. Dit vorderingsrecht kan bestaan uit een product of een geldsom. Door het verkrijgen van dit vorderingsrecht wordt de legataris schuldeiser van de nalatenschap.

Piet en Sam zijn beste vrienden. Piet heeft op een rommelmarkt een schilderij gespot waarvan hij denkt dat het een Picasso is. Piet koopt het schilderij voor €5,- en laat het aan Sam zien. Sam vindt het een mooi schilderij en raadt Piet aan het te laten onderzoeken door een kunstkenner. Wat blijkt! Het is inderdaad een Picasso. Piet besluit het schilderij een mooi plekje in zijn huis te geven. Eigenlijk wil Piet het schilderij aan Sam nalaten en gaat met de notaris praten. De notaris stelt voor Piet een testament op waarin Sam geen erfgenaam is maar een legaat krijgt, het Picasso schilderij.

De legataris verkrijgt onder bijzondere titel en volgt daarmee de erflater niet op in diens vermogen.⁵⁷ De legataris wordt geen deelgenoot van de nalatenschap en is hij ook niet aansprakelijk voor de schulden uit de nalatenschap.⁵⁸

Als het legaat op het moment van overlijden niet meer toebehoorde, of nooit heeft toebehoord, aan de erflater, dan vervalt het legaat (art. 4:49 BW). De rechten van de legataris ten opzichte van de nalatenschap vervallen en hij of zij kan geen aanspraak maken op een ander goed uit de nalatenschap. De legataris is dus enkel schuldeiser in de nalatenschap voor het product of de geldsom dat aan hem of haar is gelegateerd.

Nu is gebleken dat de legataris schuldeiser is van de nalatenschap, is het van belang te bepalen welke positie in het rijtje van schuldeisers deze inneemt. Het legaat wordt alleen voldaan indien de andere schulden uit de nalatenschap betaald kunnen worden en betaald zijn.⁵⁹ Dit verklaart de

⁵⁶ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 383

⁵⁷ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 156

⁵⁸ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 82

⁵⁹ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 157

minister als volgt: 'voordat men anderen bevoordeelt moet men eerst zijn eigen schulden voldoen.'⁶⁰

Informatieverplichting

Omdat de legataris schuldeiser is van de nalatenschap, maar geen deelgenoot, heeft hij geen verplichting tot het verstrekken van informatie aan de erfgenamen.⁶¹ De erfgenamen waarop de plicht tot afdragen van het legaat rust hebben de verplichting de legataris in te lichten over zijn of haar legaat.⁶²

2.3 DE BOEDELBSCHRIJVING

Voordat de verschillende verkrijgers daadwerkelijk kunnen verkrijgen, dient de omvang van de nalatenschap te worden vastgesteld. Zoals hiervoor gezien kunnen de verschillende verkrijgers van elkaar verlangen dat hiervoor een boedelbeschrijving wordt opgesteld. In de boedelbeschrijving wordt vastgelegd wat de baten en schulden van de nalatenschap zijn. De boedelbeschrijving wordt in deze paragraaf toegelicht.

De verdeling van de nalatenschap is gelijk aan de verdeling van een boedel, waarover de artikelen van boek 3 BW van toepassing zijn.⁶³ Uit artikel 3:183 BW volgt dat de verdeling van een gemeenschap niet aan een vorm gebonden is.⁶⁴ De deelgenoten kunnen hierdoor onderling afspraken maken over welke aspecten in de boedelbeschrijving worden opgenomen.⁶⁵

Wel zijn er een aantal gegevens die moeten worden opgenomen. Uit artikel 4:16 BW volgt dat op de boedelbeschrijving in de nalatenschap de artikel 673 t/m 676 Rv van toepassing zijn.⁶⁶ Uit artikel 674 Rv volgt dat de boedelbeschrijving, ten minste, de volgende gegevens moet bevatten:

1. naam, voornaam en woonplaats van de verschenen of opgeroepen partijen en van de aangewezen schatters;
2. een korte beschrijving van alle tot de boedel behorende goederen en schulden en, zo een der partijen zulks wenst, een schatting van de waarde van de roerende zaken door een of meer door partijen aan te wijzen schatters met hun beëdiging;
3. een opgave van de plaats waar de beschreven zaken zich bevinden, of waarheen zij zijn overgebracht;
4. een opgave van tot de boedel behorende geldsommen;

⁶⁰ *Kamerstukken II* 1996/97 17141, nr. 20, p. 10

⁶¹ Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 157

⁶² Van Mourik (red.) e.a. 2020, p. 165

⁶³ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 200

⁶⁴ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 201

⁶⁵ HR 25 juni 1926, NJ 1926, 1134

⁶⁶ Asser & Perrick 2021, p. 117

5. een opgave van de aangetroffen boeken en registers betreffende de boedel, die op de eerste en laatste bladzijden worden gewaarmerkt, ingeval van een notariële beschrijving door de notaris en ingeval van een onderhandse beschrijving door de partijen;
6. vermelding van de akten die op de goederen en de schulden van de boedel betrekking hebben;
7. ingeval van een notariële beschrijving: vermelding van de eed, af te leggen in handen van de notaris, van hen die vóór de beschrijving de goederen in hun macht hadden of het huis waarin deze zich bevinden bewoond hebben, dat zij niets hebben verduisterd, noch gezien hebben, noch weten dat iets verduisterd is.

De deelgenoten kunnen aansluiting zoeken bij de boedelbeschrijving zoals deze is aangedragen door de Rechtspraak en deze waar nodig uitbreiden. In de boedelbeschrijving van de Rechtspraak staan de volgende aspecten opgenomen:

- persoonlijke omstandigheden erflater: burgerlijke staat, inkomensvoorziening, testament, minderjarige erfgenamen, echtscheiding met onverdeelde boedel;
- bezittingen: betaalrekeningen, spaarrekeningen, effectenrekeningen, overige rekeningen binnen- en buitenland, contant geld, aandelen en certificaten, verzekeringen, waardevolle roerende goederen, ondernemingsvermogen, vorderingen in familieverband en op derden en onroerend goederen;
- schulden: huishoudelijke schulden, belastingschulden, schulden in familieverband, overige schulden, uitvaartkosten en notariskosten;
- onverdeelde nalatenschap waarin de erflater gerechtigd is te verkrijgen; en
- gerechtelijke procedure waarin de erflater betrokken was ten tijde van overlijden.

Over de bezittingen van de nalatenschap geeft de wet, in artikel 4:6 BW, alleen de verplichting dat deze opgenomen dienen te worden tegen de waarde op het moment van overlijden. De deelgenoten kunnen onderling bepalen op welke wijze deze waarde bepaald wordt.⁶⁷

De schulden die ten laste van de nalatenschap gebracht kunnen worden zijn wel in de wet beschreven, namelijk in artikel 4:7 BW. Uit dit artikel volgt dat de volgende schulden ten laste van de nalatenschap gebracht kunnen worden.

- a. de schulden van de erflater die niet met zijn dood tenietgaan, voor zover niet begrepen in onderdeel i;
- b. de kosten van lijkbezorging, voor zover zij in overeenstemming zijn met de omstandigheden van de overledene;
- c. de kosten van vereffening van de nalatenschap, met inbegrip van het loon van de vereffenaar;
- d. de kosten van executele, met inbegrip van het loon van de executeur;
- e. de schulden uit belastingen die ter zake van het opvallen van de nalatenschap worden geheven, voor zover zij op de erfgenamen komen te rusten;

⁶⁷ Van Oostrom & Schonewille 2017, p. 202

- f. de schulden die ontstaan door toepassing van de andere wettelijke rechten;
- g. de schulden ter zake van legitieme porties;
- h. de schulden uit legaten welke op een of meer erfgenamen rusten;
- i. de schulden uit giften en andere handelingen die ingevolge artikel 126 worden aangemerkt als legaten.

Net als bij faillissement is er een rangorde waarin de schuldeisers voldaan moeten worden. Zo moeten achtereenvolgend met voorrang worden voldaan de schulden onder a t/m e, dan de schulden onder f en dan de schulden onder g.

Het is hierbij niet van belang of de schuld, vallend onder de schulden benoemd in artikel 4:7 BW, door één van de erfgenamen is aangegaan. Het is een schuld van de nalatenschap, waarvoor de nalatenschap aangesproken kan worden.⁶⁸

Jens heeft de uitvaart van zijn moeder geregeld. Jens zijn zus was het niet eens met de muziek tijdens de dienst en wil dat Jens de uitvaartkosten op zich neemt. Uit artikel 4:7 BW volgt echter dat dit een schuld van de nalatenschap is. De uitvaartondernemer kan dan ook de nalatenschap en daarmee de erven aanspreken voor de kosten, ongeacht hetgeen Jens zijn zus wenst.

2.4 CONCLUSIE

Naar aanleiding van het hoofdstuk 2 kan antwoord gegeven worden op de eerste vier deelvragen van dit onderzoek.

In paragraaf 2.2 is gekeken naar de deelvraag 'Wat zijn de verschillen tussen het erfrecht bij versterf en de verdeling op basis van uiterste wilsbeschikking op grond van relevante wet- en regelgeving en literatuur?' De verschilpunten zijn als volgt in een schema samen te vatten:

Tabel 1

Versterferfrecht	Testamenteir erfrecht
Erfgenaam op basis van parentele stelsel	Erfgenaam op basis van benoeming
Wettelijke verdeling verplicht	Wettelijke verdeling niet verplicht maar een keuze, ook een vorm van wettelijke verdeling mogelijk.
Geen onterving van bloedverwanten en dus geen legitieme portie	Onterving van bloedverwanten mogelijk. Daarmee legitieme mogelijk
Legaat niet mogelijk	Legaat opnemen in het testament mogelijk
Automatische plaatsvervulling	Plaatsvervulling alleen indien erflater hiervoor kiest

⁶⁸ Kremer 2020, art. 4:7 BW

Vervolgens stond paragraaf 2.3 in het teken van de verschillende verkrijgers en hun informatieplicht jegens elkaar. Vanuit deze paragraaf kan antwoord gegeven worden op de deelvraag 'welke verschillende verkrijgers van een nalatenschap worden er onderscheiden in relevante wet- en regelgeving en literatuur?' en de deelvraag 'wat is het onderscheid tussen de verschillende verkrijgers ten aanzien van de informatieplicht op grond van relevante wet- en regelgeving, literatuur en toonaangevende jurisprudentie?'

Bij de wettelijke verdeling is de enige groep verkrijgers de erfgenamen. Middels uiterste wilsbeschikking kunnen daar twee groepen aan toegevoegd worden, namelijk de legitimarissen en de legatarissen. De erfgenamen hebben het recht op de informatie die zij nodig hebben voor het berekenen van hun erfdeel. Daarnaast hebben zij de plicht om aan de andere erfgenamen de informatie te verschaffen die zij nodig hebben voor het berekenen van hun erfdeel. Ook is er de plicht de informatie te verschaffen die de legitimarissen en legatarissen benodigd hebben voor de vaststelling van hun recht.

De legitimarissen zijn de afstammelingen van de erflater die middels de uiterste wilsbeschikking onterfd zijn. Deze hebben ten alle tijden recht op een deel van de nalatenschap, te weten de helft van hetgeen zij verkregen zouden hebben indien zij erfgenaam waren. De legitimarissen hebben een wettelijk informatierecht, te verkrijgen van de erfgenamen, ten aanzien van de bepaling van hun legitieme portie.

Legatarissen zijn schuldeisers van de nalatenschap doordat de erflater heeft bepaald een goed of bepaalde geldsom aan hen te legateren. De legatarissen hebben enkel het recht tot informatie benodigd voor de verkrijging van het legaat.

Als laatste is in paragraaf 2.4 gekeken naar de boedelbeschrijving. Uit deze paragraaf volgt het antwoord op de laatste deelvraag: 'wat omvat het begrip 'boedelbeschrijving' in relevante wet- en regelgeving, literatuur en toonaangevende jurisprudentie?'

Alle deelgenoten van de nalatenschap hebben het recht een boedelbeschrijving te verlangen. Deze boedelbeschrijving is niet vastgelegd in vorm of uitvoering. In artikel 676 Rv zijn een minimumaantal gegevens opgenomen die verplicht zijn om op te nemen. Voor het overige gedeelte kunnen de deelgenoten samen bepalen hoe de boedelbeschrijving ingericht wordt, mits zij de waarde van de baten bepalen tegen de datum van overlijden en met betrekking tot de schulden artikel 4:7 BW aanhouden.

3 RESULTATEN PRAKTIJKONDERZOEK

In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar de resultaten van het praktijkgedeelte van dit onderzoek. In paragraaf 3.1 wordt de analyse van de dossiers van SRK Rechtsbijstand toegelicht. Vervolgens wordt in paragraaf 3.2 de analyse van de jurisprudentie van feitenrechters toegelicht.

3.1 DOSSIERANALYSE – SRK RECHTSBIJSTAND

3.1.1 INLEIDING

Deze paragraaf beschrijft de analyse van de erfrechtdossiers die worden behandeld binnen SRK Rechtsbijstand. De dossiers zijn geselecteerd op basis van de inhoud. Alleen de dossiers waarin toegekomen is aan het opstellen of beoordelen van de boedelbeschrijving zijn meegenomen.

Binnen deze dossiers hebben de juristen van SRK Rechtsbijstand in gelijke mate de partij bijgestaan die om de boedelbeschrijving vroeg, als de partij die de boedelbeschrijving moest opstellen. Hierdoor is de betrouwbaarheid van dit onderzoek voor beide gevallen gewaarborgd.

De 15 dossiers zijn verticaal geanalyseerd op de volgende topics: erfrecht bij versterf of testament, wie is de erflater, wie zijn de verkrijgers, de informatieverstopping en als laatste de onderdelen van de nalatenschap. De resultaten van deze analyse worden weergegeven in de volgende paragrafen.

3.1.2 ERFRECHT BIJ VERSTERF OF TESTAMENT, ERFLATER, VERKRIJGERS EN AFHANDELING OP ZICH GENOMEN

De topics 'erfrecht bij versterf of testament', 'erflater', 'verkrijgers' en 'afhandeling op zich genomen' zijn geanalyseerd om een beeld te krijgen van de verdeling in de geanalyseerde dossiers. De diversiteit in uitkomst van deze topics is van belang in de bepaling of een conclusie getrokken kan worden over de bepaalde groep. Bijvoorbeeld, wanneer in de uitspraken alleen nalatenschappen bevatten die volgens het versterferfrecht worden afgehandeld, dan kan er geen conclusie worden getrokken over nalatenschappen middels het testamentair erfrecht. De resultaten van deze topics zijn als volgt:

Tabel 2

Topic	Resultaat	Spreiding
Erfrecht bij versterf of testament	0/15: erfrecht bij versterf 15/15: middels testament	0% 100%
Erflater	7/15: langstlevende 8/15: overig	+ - 45% + - 55%
Verkrijgers	3/15: legitimarissen 1/15: legaat 15/15: erfgenamen	20% 7% 100%
Afhandeling op zich genomen	7/15: cliënt 8/15: wederpartij	+ - 45% + - 55%

Uit tabel 2 blijkt dat in geen van de dossiers de nalatenschap werd afgewikkeld middels het versterferfrecht. Hierdoor zeggen de resultaten van het dossieronderzoek dan ook niets over de afwikkeling van dergelijke nalatenschappen.

In de 15 dossiers is er drie keer sprake van legitimarissen als verkrijgers en één keer van een legataris als verkrijger. Door deze onderverdeling neemt de betrouwbaarheid inzake deze twee verkrijgers in dit onderzoek af.

In de overige twee topics, 'erflater' en 'afhandeling op zich genomen', zien we een gelijke verdeling.

3.1.3 INFORMATIEVERSCHAFFING

Vervolgens is de topic over informatievervalsing geanalyseerd. Hierbij is gekeken of de informatievervalsing verloopt zoals deze zou moeten verlopen. Ofwel, krijgen de partijen de informatie waar zij recht op hebben.

In vier van de vijftien dossiers is er geen discussie over de informatievervalsing. In de overige dossiers hebben de partijen onderling strijd over de informatievervalsing. Uit de analyse komen drie hoofdpunten naar voren waardoor de informatievervalsing vastloopt.

Ten eerste het slechte contact tussen de verkrijger en de erflater, waardoor diegene die de nalatenschap afhandelt van mening is dat de verkrijger geen recht heeft op stukken. Dit argument wordt in vijf van de elf uitspraken gegeven. Zo is de executeur in dossier 3 van mening dat de cliënt die wij bijstonden geen recht had op stukken, omdat de erflater bij leven gezegd zou hebben dat hij wilde dat de cliënt geen cent zou krijgen uit zijn nalatenschap.

Daarnaast komt drie keer voor dat er discussie ontstaat inzake de informatieverzetting omdat de executeur lang de tijd neemt om de stukken te verzamelen. Dit levert extra wantrouwen op in situaties waar de partijen over en weer veel wantrouwen ervaren.

Als laatste komt in vier gevallen een vertrouwensargument naar voren. De executeur schuilt zich zijn benoeming in het testament. Dit zou volgens de executeur vertrouwen uitstralen vanuit de erflater. Bijvoorbeeld in dossier 10 en 11 waarin SRK Rechtsbijstand twee cliënten bijstond die hun vader zijn verloren. De executeur in dit dossier heeft meermaals herhaald dat vader het vertrouwen in hem had de nalatenschap te beheren en af te handelen, dus dat onze cliënt dit vertrouwen ook zou moeten hebben.

3.1.4 ONDERDELEN VAN DE NALATENSCHAP

In alle dossiers is de inhoud van de nalatenschap aan bod gekomen. In de meeste gevallen omvat de nalatenschap qua baten een woning, banktegoeden, een vervoersmiddel, een uitkerende levens- en/of begrafenisverzekering en de inboedel. Qua lasten omvatten de meeste nalatenschappen de huishoudelijke schulden, de nog te betalen rekeningen met betrekking tot de woning, de te betalen belasting, de kosten van de begrafenis en de notariskosten.

Slechts in een enkel geval zijn er nog andere baten of lasten. Zo bevatten dossiers 10 en 11 gelden ontvangen uit opheffing eigen bedrijf en in dossier 2 is er sprake van een beleggingsportefeuille en een stuk landbouwgrond.

3.1.5 DISCUSSIEPUNTEN

Als laatste is er gekeken naar de punten die de meeste discussie tussen de partijen binnen een dossier oplevert. Ook hier zijn er drie punten die vaker terugkomen.

Ten eerste de slechte familierelatie. In zeven van de vijftien dossiers ontstaat er discussie omdat er al langere tijd strijd is binnen de familie en een deel van de familie erflater langere tijd niet heeft gezien. Hierdoor misgunnen de verschillende verkrijgers elkaar de verkrijging uit de nalatenschap. Bijvoorbeeld in dossier dertien waarin de discussie is ontstaan of de kinderen wel of geen recht hebben op een deel van de nalatenschap omdat zij al jaren geen contact hebben opgenomen. Deze discussie vindt plaats ondanks dat de erflater in zijn testament heeft vastgelegd dat de kinderen verkrijgers zijn en dit juridisch bindend is.

Ten tweede de schenkingen voorafgaand aan overlijden. In drie van de vijftien dossiers leveren de schenkingen bij leven een discussiepunt op bij het overlijden. Hierdoor voelt een van de verkrijgers zich onderbedeeld. Dit gevoel ontstaat vaak vanuit een verstoorde onderlinge relatie. Hierdoor

wordt de andere verkrijgers, die bij leven een gift hebben gekregen, deze overbedeling niet gegund ondanks dat zij bijvoorbeeld meer hebben gedaan voor de erflater.

Ten slotte blijkt in drie van de vijftien dossiers dat er discussie ontstaat doordat de verkrijgers de executeur wantrouwen. Hierdoor vragen de verkrijgers van letterlijk alles bewijs op, wat weer irritatie veroorzaakt bij de executeur.

3.1.6 DEELCONCLUSIE DOSSIERONDERZOEK

In deze paragraaf is gekeken naar de deelvraag 'Wat zijn de knelpunten bij de boedelbeschrijving in de erfrechtdossiers van SRK Rechtsbijstand?'

Uit het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de meeste nalatenschappen die in behandeling zijn bij SRK Rechtsbijstand qua baten de volgende onderdelen bevatten: een woning, banktegoeden, een vervoersmiddel, een uitkerende levens- en/of begrafenisverzekering en de inboedel. Qua lasten omvatten de meeste nalatenschappen de huishoudelijke schulden, de nog te betalen rekeningen met betrekking tot de woning, de te betalen belasting, de kosten van de begrafenis en de notariskosten.

De knelpunten bij het opstellen van de boedelbeschrijving en daarmee de afhandeling van de nalatenschap zitten in de informatievergathering en de discussie tussen de verkrijgers onderling.

De informatievergathering loopt vast op de slechte onderlinge verhouding, de tijd die de executeur of diegene die de nalatenschap afhandelt neemt en het gebrek aan onderling vertrouwen.

De meeste discussie ontstaat door de slechte familierelatie, de schenkingen die voorafgaand aan het overlijden gedaan zijn en ten slotte het wantrouwen in het handelen van de executeur.

Er dient een kanttekening gemaakt te worden dat de resultaten alleen zijn gebaseerd op dossiers waarin er sprake was van een testament. Dit betekent dat er geen conclusie getrokken kan worden over dossiers waarin het erfrecht bij versterf aan bod komt. Ook kwamen de legitimaris en legataris maar één keer aan bod, waardoor ook hierover geen conclusie getrokken kan worden.

3.2 JURISPRUDENTIEANALYSE - FEITENRECHTERS

3.2.1 INLEIDING

Nu de analyse van de dossiers binnen SRK Rechtsbijstand is afgerond, wordt er gekeken naar het oordeel van de feitenrechters binnen de rechtspraak. Er zijn 20 uitspraken tussen 2020 en 2022

geselecteerd en geanalyseerd. In deze uitspraken heeft de rechter geoordeeld over de verdeling van een nalatenschap.

Vervolgens zijn de uitspraken verticaal per topic geanalyseerd. De topics zijn vergelijkbaar met de topics die bij de dossieranalyse gebruikt zijn, namelijk: erfrecht bij versterf of testament, wie is de erflater, wie zijn de verkrijgers, de informatieversterving en als laatste de onderdelen van de nalatenschap. Ook hier worden de resultaten per topic weergegeven in de volgende sub-paragrafen.

3.2.2 ERFRECHT BIJ VERSTERF OF TESTAMENT, ERFLATER EN VERKRIJGERS

Net als bij de dossieranalyse zijn de topics 'erfrecht bij versterf of testament', 'erflater' en 'verkrijgers' geanalyseerd om een beeld te krijgen van de verdeling in de geanalyseerde uitspraken. De diversiteit in uitkomst van deze topics van belang in het trekken van een conclusie over de bepaalde groep. Bijvoorbeeld, wanneer in de uitspraken alleen nalatenschappen met alleen erfgenamen bevatten, dan kan er geen conclusie getrokken worden over nalatenschappen met zowel erfgenamen als legitimarissen en/of legatarissen. De resultaten van deze topics zijn in de volgende tabel, tabel 3, samengevat:

Tabel 3

Topic	Resultaat	Spreiding
Erfrecht bij versterf of middels testament	9/20: erfrecht bij versterf 11/20: testament	40% 60%
Erflater	9/20: langstlevende 11/20: overig	45% 55%
Verkrijgers	1/20: legitimaris 1/20: legataris 20/20: erfgenamen	5% 5% 100%

We zien dat de spreiding tussen zaken waarin de nalatenschap middels het erfrecht bij versterf en de zaken waarin de erflater middels testament over de nalatenschap heeft beschikt, nagenoeg evenredig verdeeld zijn. Ditzelfde zien we bij het onderscheid tussen de zaken waarin de nalatenschap van een langstlevende wordt afgehandeld en de overige zaken.

In de geanalyseerde zaken is er in één zaak sprake van discussie met een legataris en in één zaak discussie met een legitimaris. In de andere zaken staan er erfgenamen tegenover elkaar en komen de andere verkrijgingsvormen niet aan bod. Deze onderverdeling van de legitimarissen en legatarissen beïnvloeden de uitkomst van dit onderzoek in de zin dat er geen uitspraken gedaan kunnen worden die specifieke betrekking hebben op de legitimaris of legataris.

3.2.3 INFORMATIEVERSCHAFFING

Vervolgens is gekeken naar de verplichting die de verkrijgers tegenover elkaar hebben in het verschaffen van informatie over de nalatenschap. Hier gaat de rechter in geen enkele zaak op in.

De rechter kijkt alleen naar de informatie die hem of haar is aangeleverd in het proces voorafgaand aan de zitting.

3.2.4 ONDERDELEN VAN DE NALATENSCHAP

Ten derde is gekeken naar de verschillende onderdelen die de nalatenschap omvat. Dit is opgenomen om te onderzoeken in hoeverre bepaalde aspecten zorgen voor meer discussie tussen de erfgenamen tijdens de afwikkeling van de nalatenschap.

In 17 van de 20 uitspraken is de rechter ingegaan op de onderdelen die de nalatenschap omvat. In de meeste gevallen omvat de nalatenschap, net zoals bij de dossieranalyse, als baten een woning, banktegoeden, een uitkerende levens- en/of begrafenisverzekering en de inboedel. Als lasten omvatten de meeste nalatenschappen de huishoudelijke schulden, de nog betalen rekeningen met betrekking tot de woning, de kosten van de begrafenis en de notariskosten of kosten van de executele.

In een enkel geval wijkt de nalatenschap hiervan af. Bijvoorbeeld in uitspraak 1 gaat de discussie over een boerderij met een werkplaats, een zomerhuis en daarnaast nog een extra woning. In uitspraak 7 zijn twee percelen grond in Suriname betrokken in de discussie. In uitspraak 9 bevat de nalatenschap 9 registergoederen en 7000 aandelencertificaten.

3.2.5 VERDELING DOOR DE RECHTER

Ten slotte is er gekeken naar hoe de rechter, naar aanleiding van de stukken en de zitting, overgaat tot de uiteindelijke verdeling van de nalatenschap. Dit om te onderzoeken welke aspecten voor de rechter doorslag geven in het doen van een uitspraak.

In de verschillende uitspraken is te zien dat de rechter kijkt naar hetgeen is aangeleverd. Alleen indien de rechter vragen heeft over hetgeen is aangeleverd, gaat hij hierop in. Bijvoorbeeld in uitspraak 7 waarin de rechter vragen heeft over de taxatiewaarde van de onroerend goederen en een taxateur aanstelt. De rechter houdt de zaak op dit punt aan totdat het taxatierapport beschikbaar is.

Heeft de rechter geen bedenkingen bij de aangeleverde stukken, dan gaat hij van de aangeleverde gegevens uit en verdeelt de nalatenschap. De grootte van de porties worden door de rechter bepaald naar de regels van de wet, of naar hetgeen in het testament vastgelegd is.

3.2.6 DEELCONCLUSIE JURISPRUDENTIEONDERZOEK

In deze paragraaf is gekeken naar de deelvraag 'Op basis van welke overwegingen ten aanzien van boedelbeschrijvingen oordelen rechters in een verdelingsprocedure?'

Uit de bovenstaande jurisprudentieanalyse kan geconcludeerd worden dat de nalatenschappen in de uitspraken vrijwel gelijk zijn aan de nalatenschappen uit het dossieronderzoek. In de uitspraken zijn hierin wel uitschieters te zien, zoals het perceel grond op Suriname.

De kwestie met betrekking tot de informatieverstopping komt in deze procedures nagenoeg niet naar voren. De rechter gaat aan dit punt voorbij tijdens de zitting en oordeelt op de aangeleverde stukken. Alleen wanneer de rechter vragen heeft over een bepaald aspect van de nalatenschap komt dit aan bod.

4 LEGAL DESIGN THINKING METHODE

4.1 INLEIDING

Het laatste onderdeel van dit onderzoek beslaat de Legal Design Thinking methode. Dit is een methode waarbij juridische kennis samenkomt met design, waarin een grafische oplossing wordt gezocht voor juridische problemen.

Binnen dit onderdeel van het onderzoek komen de voorgaande stukken, namelijk het literatuur-, dossier- en jurisprudentieonderzoek, samen met de wensen van de juristen die dagelijks aan het werk zijn met de erfrechtdossiers van SRK Rechtsbijstand.

In de volgende paragrafen worden de fases van het Legal Design Thinking proces doorlopen. Aan de hand van deze stappen zal het uiteindelijke prototype, het beroepsproduct, ontstaan. De te doorlopen fases zijn: empathize, define, ideate, prototype en test.

4.2 EMPATHIZE FASE

De eerste fase is de empathize fase. In de empathize fase is onderzoek gedaan naar de gebruikers van het product. Daarnaast is gekeken naar de stakeholders, eenieder die invloed heeft op deze gebruiker en het product. De bevindingen hiervan worden in deze paragraaf toegelicht.

De uitwerkingen van de empathize fase zijn gebaseerd op een interview met een erfrechtadvocaat, opgenomen in bijlage 3. Daarnaast zijn de resultaten gebaseerd op een observatie van een erfrechtjurist aan de hand van een zelf opgesteld observatieformulier, opgenomen in bijlage 4.

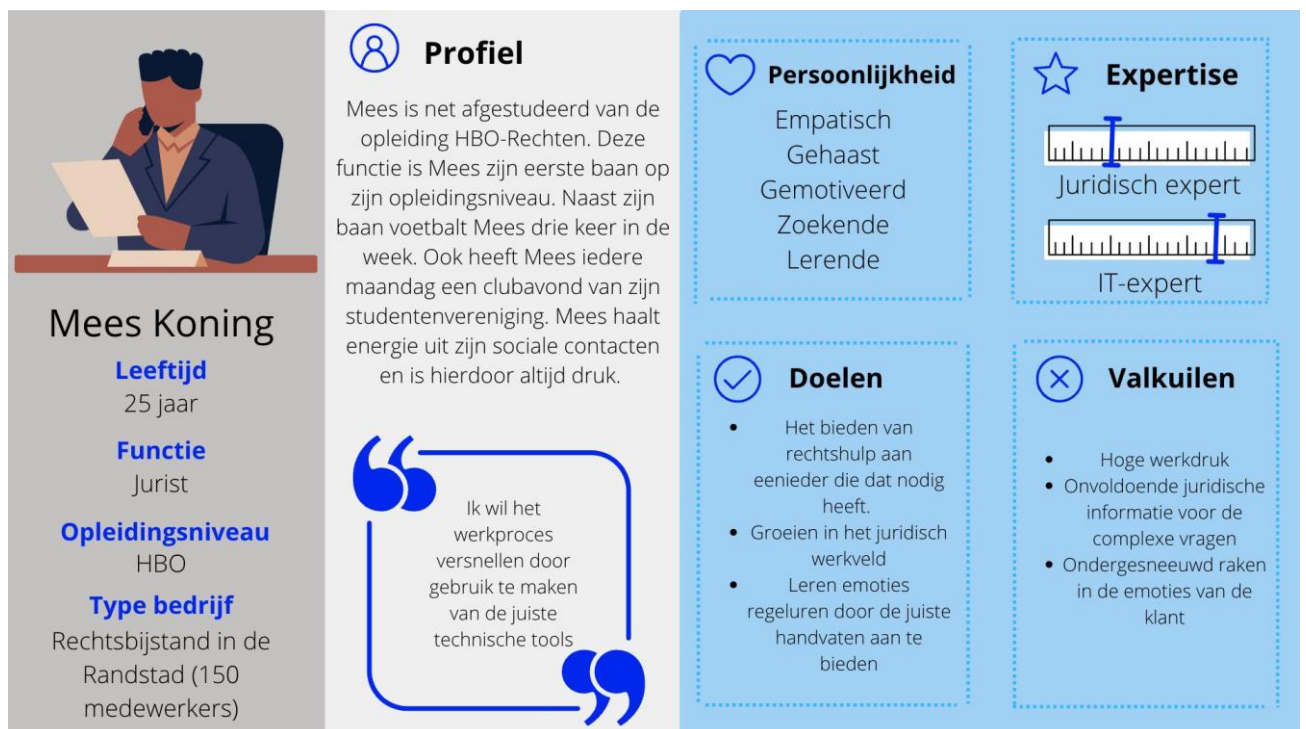
Gebruikers

De gebruikers van het product zijn de juristen en advocaten werkend bij SRK Rechtsbijstand die erfrechtdossiers behandelen. Dit zijn zowel ervaren advocaten als beginnend juristen. Deze medewerkers staan dagelijks cliënten bij die hulp wensen bij de juridische afwikkeling van een nalatenschap.

Door in gesprek te gaan met deze verschillende medewerkers is het gelukt twee verschillende profielen, ofwel persona's, op te stellen. Deze persona's zijn fictieve karakters die de groep vertegenwoordigen. Eén van de ervaren advocaat, Sanne de Vries, en één van de beginnend HBO-jurist, Mees Koning. Deze persona's zijn hieronder weergegeven:

Figuur 5 - Persona 'Sanne de Vries'

Figuur 6 - Persona 'Mees Koning'

Empathy map

Daarnaast is er gekeken naar de problematiek in de dagelijkse praktijk van deze medewerkers. Door zowel in gesprek te gaan met de medewerkers, als deze te observeren in de dagelijkse praktijk is hetgeen deze medewerkers zeggen, denken, doen en voelen in kaart gebracht.

In het interview met de advocaat erfrecht gaf deze aan dat de uitdaging in erfrecht dossiers zit in de emoties van de klant. Hier moet je begrip voor tonen, maar je moet de klant ook de juiste richting in sturen. Dit proces kost tijd.⁶⁹

Daarnaast gaf de advocaat aan dat cliënten zich vaak opgejaagd voelen. Zij voelen de druk van een beslissing maken over de nalatenschap. Doordat je als jurist afhankelijk bent van andere partijen in het verkrijgen van de stukken, kan dit soms lang duren. Dit voert de druk bij de cliënt op.⁷⁰

Het beoordelen van de uiteindelijk ontvangen stukken kost veel tijd, volgens de advocaat. Een product wat het proces versnelt, is in haar ogen dan ook een fijne toevoeging.⁷¹

Tijdens het observeren van de dagelijkse werkzaamheden de erfrechtjurist is gelet op de stappen die genomen worden tijdens de behandeling van de dossiers. Uit de observatie is af te leiden dat de juristen de meeste problemen ervaren bij het opvragen van de stukken, het bestuderen van de stukken en het opstellen en controleren van de stukken.⁷² De jurist is hierbij afhankelijk van de informatie die bij hem of haar wordt aangeleverd. Dit kost soms moeite door het verschil in juridische kennis tussen de jurist en de cliënt en het daarnaast door het gebrek aan besef bij de cliënt van het belang van de verschillende stukken.

Daarnaast krijgt de jurist vaak stukken om te bestuderen die bestaan uit meer dan 500 pagina's. Het resultaat is een tijdrovend proces.⁷³

Na de observatie is geconcludeerd dat voornamelijk het verzamelen en controleren van de gegevens, tezamen met het vastleggen hiervan in de boedelbeschrijving het meest tijd en moeite kost. De erfrechtjurist stemde in met deze conclusie.

Uiteindelijk zijn de vergaarde gegevens vastgelegd in de volgende empathy map, figuur 7, en cliënt journey map, figuur 8:

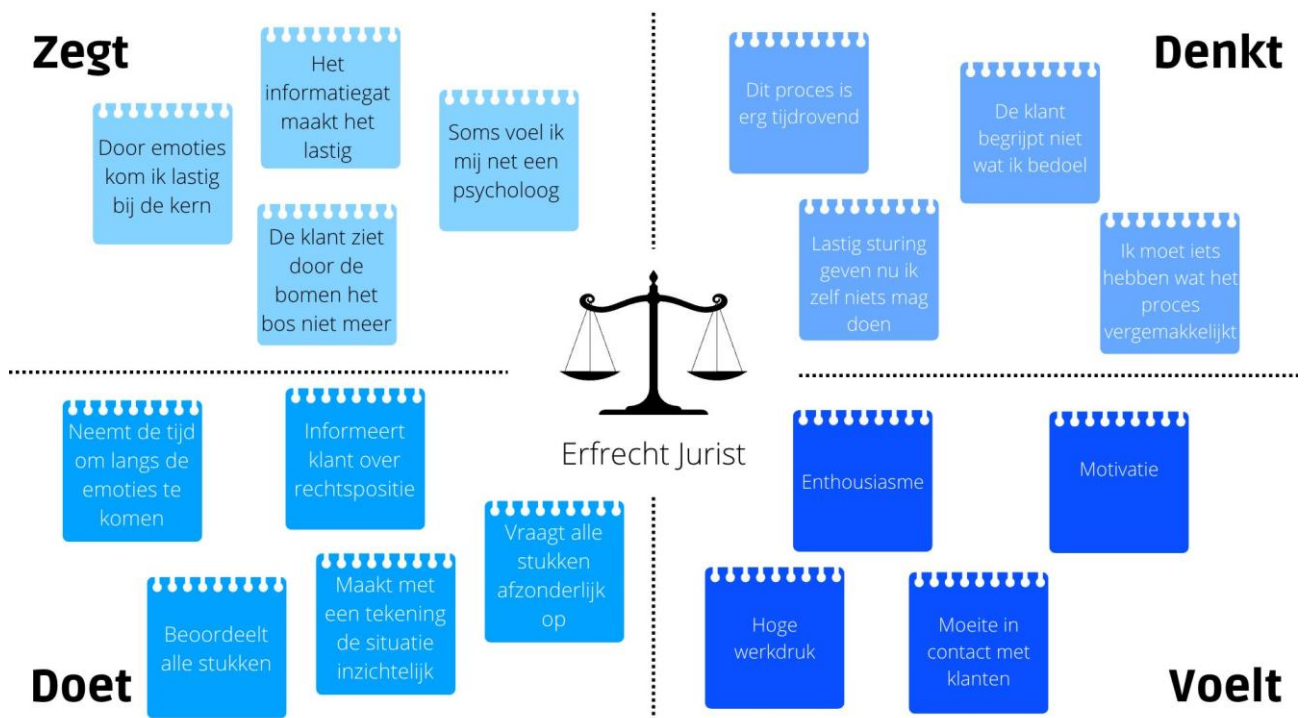
⁶⁹ Bijlage 3, p. 75

⁷⁰ Bijlage 3, p. 76

⁷¹ Bijlage 3, p. 81

⁷² Bijlage 4, p. 85

⁷³ Bijlage 4, p. 85

Figuur 7 - Empathy Map

Figuur 8 - Cliënt journey map

Stakeholders

Naast de juristen zijn er een aantal stakeholders die van invloed zijn op de werking van het product.

Ten eerste de cliënt. In de afhandeling van een dossier zijn de juristen afhankelijk van de informatie die geleverd wordt door de partijen. Zo valt of staat het te ontwikkelen product met de medewerking van cliënt. Het is dan ook van belang bij de cliënt aan te geven waarom bepaalde stukken van belang zijn in het dossier.

Daarnaast het management van het bedrijf. Het bedrijf moet middelen, bijvoorbeeld resources en financiën, ter beschikking stellen om tot een volwaardig product te kunnen komen. In de doorontwikkeling van het product is het van belang met deze partij in gesprek te gaan over wat wel en niet past. Het belang van snelle afwikkeling van de dossiers tegen weinig kosten is hierbij leidend. Het is dan ook belangrijk dat dit naar voren komt in de presentatie van het product.

4.3 DEFINE FASE

In de define fase zijn de resultaten uit de empathy fase gekoppeld aan de resultaten uit het literatuur-, jurisprudentie- en dossieronderzoek. Hiermee zijn de pijnpunten van de gebruikers in kaart gebracht.

Pijnpunten en punten van aandacht

Uit de empathize fase is gebleken dat de juristen graag zien dat zij het proces voor zichzelf en voor de cliënt kunnen versnellen. Zij wensen een oplossing waardoor ze het opstellen van een boedelbeschrijving en daarmee het afhandelen van een nalatenschap kunnen vergemakkelijken.

Vaak kampen de cliënten met veel emoties rondom de afwikkeling waardoor het voor de jurist moeilijk is om tot de kern te komen. Dit bemoeilijkt het proces doordat de cliënt of wederpartij steeds meer stukken wil verkrijgen. De juristen vinden het daarnaast vervelend dat zij alle stukken handmatig moeten beoordelen, omdat dit een tijdrovend proces is. Deze tijd besteden zij liever aan persoonlijke aandacht voor cliënt.

Uit het jurisprudentie- en dossieronderzoek blijkt ook dat tijd een pijnpunt kan zijn. Doordat de afwikkeling vaak veel tijd kost vermindert het vertrouwen over en weer tussen de partijen.

Uit de literatuur blijkt dat het van belang is rekening te houden met de regels over de boedelbeschrijving zoals gesteld in het Wetboek van Rechtsvordering. Daarnaast is het van belang rekening te houden met de regels over de informatievoorziening uit Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek. Ook is het daarbij van belang onderscheid te maken tussen de verschillende soorten verkrijgers.

Daarnaast is het van belang rekening te houden met de omvang van de nalatenschap. De meeste nalatenschappen in behandeling bij SRK Rechtsbijstand bevatten als baten de volgende onderdelen: een woning, banktegoeden, een vervoersmiddel, een uitkerende levens- en/of begrafenisverzekering en de inboedel. Als lasten omvatten de meeste nalatenschappen: de huishoudelijke schulden, de te betalen belasting, de kosten van de begrafenis en de notariskosten.

Organisatie- en omgevingsanalyse

Om tot een bruikbaar product te komen is het van belang de organisatie te bestuderen. Hiervoor is gebruik gemaakt van het organogram en de eigen kennis van het bedrijf.

SRK Rechtsbijstand is een onderdeel van de SRK-groep. SRK Rechtsbijstand voert de rechtshulp uit voor rechtsbijstandverzekeringen van De Goudse, De Zeeuwse, JUWON en De Vereende. Daarnaast werken de advocaten en juristen ook voor de commerciële tak, BrandMR. Binnen BrandMR wordt, tegen een vast tarief, rechtshulp aangeboden aan eenieder zonder rechtsbijstandsverzekering. Momenteel wordt door BrandMR die optie nog niet aangeboden voor het erfrecht. De ontwikkeling hiervan staat wel op de planning.

De erfrechtsectie valt binnen het team Huis & Wonen. Binnen dit team vallen ook de rechtsgebieden als het huurrecht, koop- & verkoop, bouwrecht, VvE-recht en het bestuursrecht.

Krachtenveldanalyse

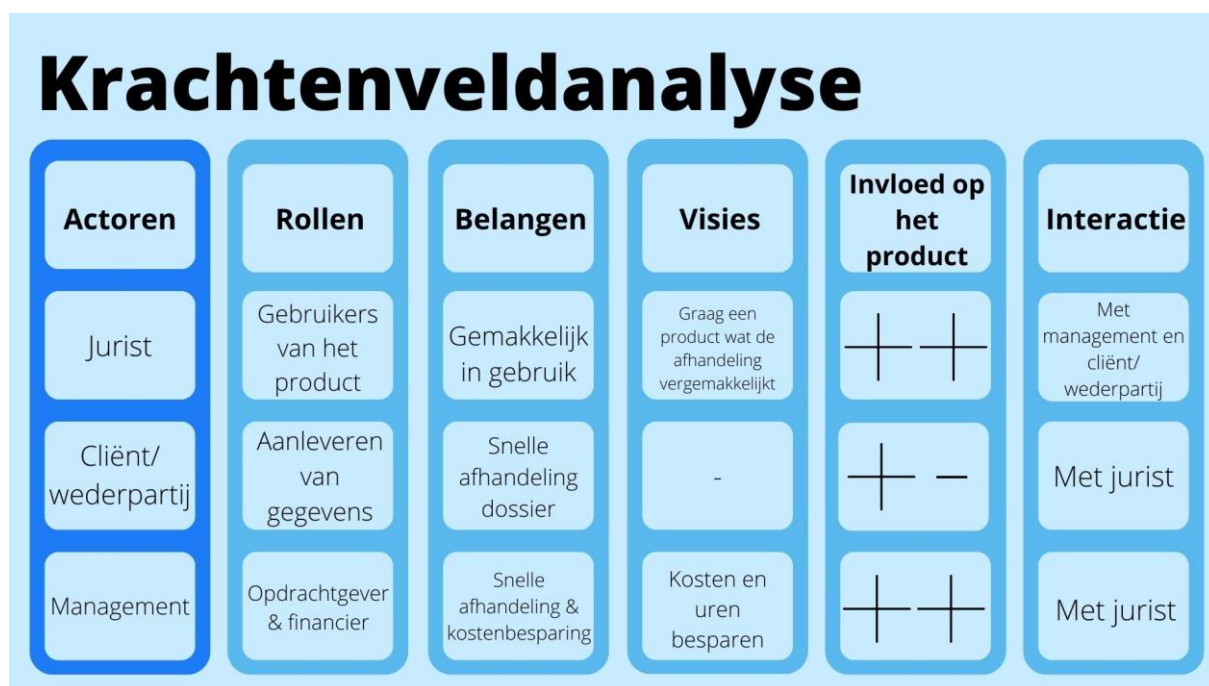
In de empathize fase is gekeken naar de verschillende stakeholders, ook wel actoren genoemd, die van invloed zijn op de werkzaamheden. Van de invloed van deze verschillende actoren is een krachtenveldanalyse gemaakt, figuur 10, waaruit duidelijk wordt hoeveel invloed de verschillende actoren hebben op het product.

De verschillende actoren, de jurist, de cliënt/wederpartij en het management komen terug in de analyse. Zij hebben allen een rol binnen de werkzaamheden van SRK Rechtsbijstand en zijn daarom van invloed op het te ontwerpen product. De jurist is de gebruiker van het product maar die is daarin afhankelijk van de cliënt/wederpartij, want zonder het aanleveren van de stukken kan de jurist niet met het product aan de slag. Daarnaast is de jurist afhankelijk van het management inzake het geven van de opdracht tot het ontwikkelen, of door ontwikkelen, van het product.

Ook is er de afweging van belangen en visies. Alle partijen zijn erbij gebaat dat een product gepresenteerd wordt waardoor de afhandeling gemakkelijker gaat. Dit betekent namelijk vaak een snellere afhandeling en daarmee minder kosten. Nu de cliënt in dit stadium nog niet direct te maken krijgt met het product zelf, heeft deze ook geen visie op hoe het product eruit zou moeten zien.

Omdat het management de kosten op zich zal nemen is het van belang rekening te houden met hun belangen en visies. De jurist moet overtuigd worden dat het product gemakkelijk is in gebruik

en de werkzaamheden versimpeld, maar het management moet overtuigd worden dat deze kosten ook echt terugverdiend worden omdat de behandeling van de volgende dossiers door urenbesparing significant minder zal kosten.

Figuur 9 - Krachtenveldanalyse

4.4 IDEATE FASE

Voorafgaand aan dit onderzoek was het vraagstuk van SRK Rechtsbijstand al in kaart gebracht. In de fases empathize en define is dit verder gespecificeerd en zijn daarnaast de pijnpunten van de medewerkers aan het licht gebracht.

In de ideate fase stond het brainstormen naar mogelijke oplossingen voor het probleem, namelijk het tijdrovende proces van het opstellen van de boedelbeschrijving, centraal. In deze paragraaf worden de huidige en de gewenste situatie geanalyseerd. Daarnaast worden de verschillende oplossingen in kaart gebracht waarbij de voor- en nadelen besproken worden.

4.4.1 ANALYSE VAN DE HUIDIGE EN GEWENSTE SITUATIE

Voordat er gekozen kon worden welk product het best past in de praktijk van de afhandeling van nalatenschappen, zijn de huidige en de gewenste situatie in kaart gebracht.

Momenteel worden alleen dossiers behandeld waarin de juristen cliënten bijstaan die een rechtsbijstandsverzekering hebben. Deze dossiers worden vanuit SRK Rechtsbijstand behandeld. Bij de afhandeling van deze dossiers dienen de juristen zich te houden aan hetgeen is vastgelegd in de polisvoorwaarden van de betreffende verzekering. Eén van de bepalingen die voorkomt in alle verschillende polissen is dat de juristen de erfgenamen alleen mogen bijstaan in het geschil tussen de erfgenamen onderling. Dit houdt in dat de cliënt wel rechtshulp krijgt over het onderlinge geschil rondom de nalatenschap, maar niet bij het afhandelen van de nalatenschap zelf. De cliënt dient zelf de stukken te verzamelen waarmee de boedelbeschrijving opgesteld kan worden. Wel controleren de juristen deze stukken, geven zij advies en helpen zij bij het opstellen van de boedelbeschrijving. Het opvragen, bestuderen, samenvoegen en controleren van deze stukken is een tijdrovend proces voor de jurist.

In de gewenste situatie zou de jurist beschikken over een programma waarmee het opstellen van de boedelbeschrijving en het controleren ervan gemakkelijker wordt. Bijvoorbeeld doordat de jurist de door cliënt aangedragen stukken kan invoeren waarna het programma de boedelbeschrijving opstelt. Daarnaast is door gebruik te maken van technologie de foutmarge in de berekeningen kleiner.

4.4.2 VERSCHILLENDE OPLOSSINGEN

Voordat een prototype gemaakt kon worden, moesten de verschillende opties tegen elkaar afgewogen worden. De verschillende opties en de voor- en nadelen van deze opties worden in deze paragraaf besproken.

Excel invulschema

Ten eerste de oplossing in Excel. In Excel zou een invulschema gemaakt kunnen worden waarin de verschillende onderdelen van de nalatenschap, met de daarbij behorende waarde, ingevuld kunnen worden. Een voordeel hiervan is dat je een bestand kunt maken waarin je alle mogelijke onderdelen opneemt en je per specifieke casus alleen de gegevens die van belang zijn in die casus hoeft in te voeren.

Het nadeel van deze methode is dat in het schema altijd legitimarissen en legatarissen zijn opgenomen, terwijl in sommige dossiers alleen erfgenamen aan bod komen.

Ook kan een nadeel zijn dat de gegevens die in een specifieke nalatenschap niet van belang zijn handmatig verwijderd moeten worden. Wanneer dit niet gedaan wordt, zorgt dit ervoor dat er gegevens in de boedelbeschrijving opgenomen staan waar de cliënt onnodig vragen over kan stellen.

Instructiefilmpje

Een tweede optie was het opnemen van een instructiefilmpje voor de cliënt. Door middel van een instructiefilmpje over de boedelbeschrijving, kan de cliënt gemakkelijk geïnstrueerd worden. Zo zouden de onderdelen van de boedelbeschrijving en het belang en de benodigde stukken uitgelegd kunnen worden.

Het voordeel hiervan is dat je alleen het filmpje naar de cliënt hoeft te sturen. Wanneer de cliënt het filmpje bekijkt weet deze gelijk welke stukken jij voor de behandeling nodig hebt.

Een nadeel kan zijn dat de cliënt het filmpje niet kijkt, verkeerd begrijpt of verkeerd interpreteert.

Ook heb je als jurist nog steeds het werk van het samenvoegen en het uitvoeren of controleren van de berekeningen. Met het instructiefilmpje weet de cliënt alleen welke stukken nodig zijn voor het opstellen van de boedelbeschrijving.

Infographic

Vervolgens is gedacht aan een Infographic waarin het belang van de boedelbeschrijving en de ondersteunende stukken worden uitgelegd aan de cliënt. Hierbij wordt de cliënt meegenomen in de stappen die de rechter zet bij het beoordelen van de boedelbeschrijving. Ook kan hierin opgenomen worden waarom bepaalde stukken van belang zijn bij het bepalen van de erfdelen.

Een voordeel van een infographic is, net als bij het instructiefilmpje, dat je de cliënt het werk laat doen. Een nadeel is dan ook weer dat de cliënt de infographic aan de kant kan schuiven waardoor het alsnog extra werk oplevert voor de jurist.

Beslisboom

Het laatste idee is de beslisboom voor de jurist. De bedoeling hierbij is dat de beslisboom zo volledig mogelijk wordt geprogrammeerd. Dit zodat de beslisboom de berekeningen voor de cliënt uitvoert en uiteindelijk een document oplevert waarin alle stukken en berekeningen die van belang zijn voor het dossier samenkomen.

Met de beslisboom kan de jurist het pad kiezen dat in het specifieke dossier van belang is. De jurist kan de bedragen invullen en de bijbehorende stukken aan de boom hangen. De uiteindelijke uitkomst biedt een volledige boedelbeschrijving met berekening van de delen. Het voordeel hiervan is dat de jurist, door het doorlopen van de stappen, direct weet welke stukken ge-upload dienen te worden. Daarnaast maakt de beslisboom de berekeningen voor de jurist waardoor er tijd bespaard wordt.

Het nadeel hiervan is dat de jurist alsnog de stukken moet opvragen bij de cliënt. In deze stap blijft de jurist afhankelijk van de welwillendheid van de cliënt.

4.5 PROTOTYPE FASE

In deze paragraaf wordt verantwoord waarom er voor de beslisboom is gekozen en hoe deze in schets is opgebouwd.

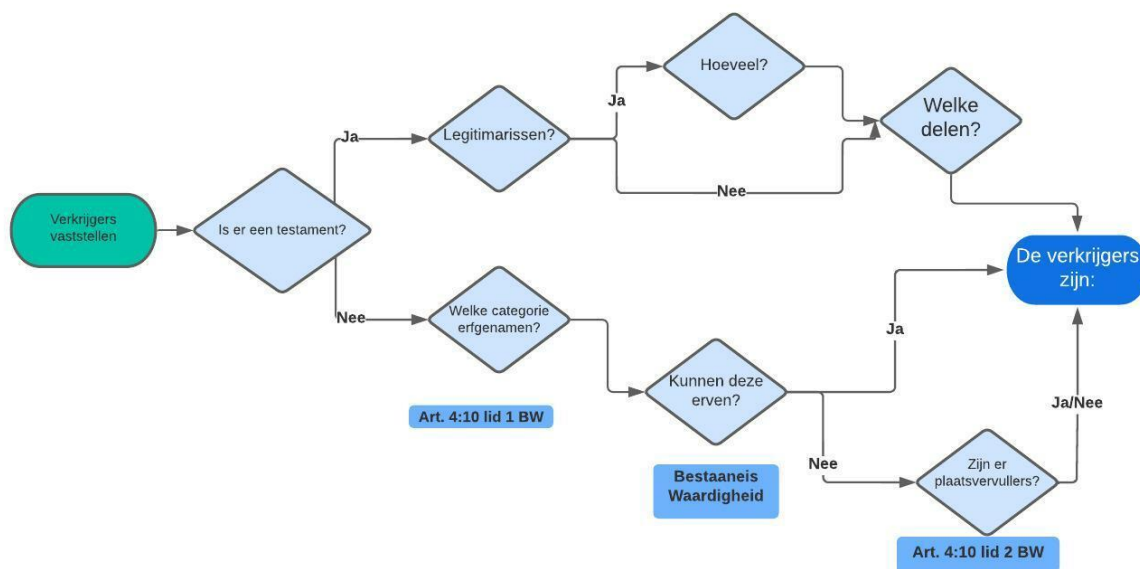
Waarom een beslisboom?

Na intern overleg met mevrouw mr. Steehouwer-Mollema is ervoor gekozen de beslisboom te ontwikkelen als product.

Met dit product houdt de jurist de verantwoordelijkheid bij zichzelf. Doordat je niet uitgaat van hetgeen cliënt invult, wordt de kans op fouten verkleind. Dit is zeker in het kader van de beroepsaansprakelijkheid van advocaten een belangrijk punt om mee te nemen.

Hoe ziet het prototype eruit?

Er is een schets gemaakt in LucidChart om aan de juristen voor te leggen, zie figuur 11. Het doel hiervan was om de beslisboom te illustreren. De schets is als volgt:

Figuur 10 - prototype LucidChart

Hierna is het prototype van de beslisboom opgesteld in de webapplicatie 'Canvas' van Neota Logistics.

De behandelde literatuur, uitkomsten van de analyses en uitkomsten van de Legal Design Thinking methode uit de vorige hoofdstukken zijn hierin opgenomen.

Door middel van gebruik te maken van de 'IF-functie' komen bepaalde vragen alleen naar voren indien op voorafgaande vragen een bepaald antwoord is gegeven. Bijvoorbeeld, de vraag 'wat is de waarde van de registergoederen' komt alleen terug in de vragenlijst indien de jurist heeft ingevuld dat de nalatenschap registergoederen bevat.

Daarnaast zijn aan deze vragen kun je ook berekeningen gekoppeld, waardoor het totaal aan baten en schulden berekend wordt voor de jurist.

Als laatste is de optie tot uploaden van stukken toegevoegd. De jurist kan de relevante documenten toevoegen bij de relevante vragen. Als we weer kijken naar het voorbeeld van de registergoederen, kan de jurist de documenten waaruit de waarde van de registergoederen blijkt uploaden in de beslisboom.

Het uiteindelijke einddocument is de boedelbeschrijving. Hierin komen de persoonsgegevens van de erflater, het totaal aan baten en waaruit deze zijn opgebouwd en het totaal aan schulden en waar deze zijn opgebouwd in terug. Ook kan vanuit dit document de stukken die zijn geüpload opgevraagd worden.

Er is ervoor gekozen de opties van plaatsvervulling in combinatie met de onwaardigheid en de bestaans eis en de wijziging van de wettelijke verdeling middels het testament, niet op te nemen in het product. Dit omdat het gebruikte programma niet geavanceerd genoeg is om hier de koppeling tussen te maken en tot een juiste berekening te komen.

Er wordt geadviseerd de webapplicatie te gebruiken als ondersteuning. Het is van belang dat de juristen zelf de verantwoordelijkheid nemen dat de ingevoerde gegevens correct zijn en hier controle op uitoefenen. Ook is het van belang dat zij zelf de geldende regelgeving in acht houden en waar nodig het einddocument aanvullen.

4.6 TEST FASE

De applicatie is getest door twee juristen. Daaruit werd de volgende feedback ontvangen:

- Berekeningsfuncties werken nog niet goed;
- Voeg een functie toe dat de delen waar de verkrijgers recht op hebben ook eruit komen;
- Soms heb je geen documenten verkregen van cliënt, nu kan je niet verder zonder een document te uploaden;
- Voeg wat extra uitleg toe bij de vragen: wat wil je precies van de jurist.

Deze feedback is verwerkt waarna het product nogmaals getest is aan de hand van de proefcasus.

Dit heeft geleid tot het uiteindelijke product zoals beschreven wordt in hoofdstuk 7 en opgenomen in bijlage 6.

Fouten in het systeem

Doordat gebruik is gemaakt van Neota Logics, in plaats van de webapplicatie in dit stadium al met eigen code op te bouwen, is het product niet helemaal naar wens. Hieronder wordt toegelicht op welke punten het product niet naar wens werkt.

Neota Logics biedt niet de optie om met breuken te werken. Hierdoor dienen de delen die de erfgenamen en legitimarissen verkrijgen met een decimaal getal ingevuld te worden, hetgeen niet gebruikelijk in het erfrecht. Ook biedt het programma niet de mogelijkheid deze delen samen te voegen met het totale saldo van de nalatenschap. Hierdoor moet de jurist alsnog zelf berekenen welke bedragen de verschillende verkrijgers krijgen.

Daarnaast biedt Neota Logics alleen de optie tot een einddocument in PDF of Microsoft Word vorm. Een Microsoft Excel bestand zou hierin gewenst zijn, omdat de jurist dan gemakkelijk de delen kan aanpassen en de berekeningen daarmee kan wijzigen.

Ten derde geeft Neota Logics de optie tot het toevoegen van een formule. Met deze formule kunnen, bijvoorbeeld, de verschillende baten bij elkaar opgeteld worden. Echter, wanneer een van de baten niet ingevuld wordt, bijvoorbeeld omdat de erflater geen spaarrekeningen had, werkt de formule niet meer en geeft het programma de foutmelding 'Unset'.

Als laatste biedt Neota Logics niet de mogelijkheid om de delen van de verkrijgers te koppelen aan de uiteindelijke berekening, waardoor de jurist dit nog handmatig moet uitvoeren.

4.7 CONCLUSIE

Uit het Legal Design thinking proces kan geconcludeerd worden dat de pijnpunten liggen op het verzamelen en analyseren van de informatie. Dit proces is tijdrovend, tijd die de juristen liever in de cliënt steken.

De juristen wensen een product dat deze processen gedeeltelijk vergemakkelijkt. Aan de hand hiervan is een beslisboom te gegenereerd waarin de van de cliënt verkregen informatie ingevuld kan worden. Na het doorlopen van de beslisboom maakt het systeem van de ingevoerde data een boedelbeschrijving. De jurist hoeft hierdoor minder handmatige stappen uit te voeren en minder controle te verrichten.

5 ALGEHELE CONCLUSIE

5.1 INLEIDING

In dit onderzoek is onderzocht hoe SRK Rechtsbijstand geadviseerd kan worden inzake het opstellen van een boedelbeschrijving ten behoeve van de afhandeling van een nalatenschap. Dit is gedaan aan de hand van de theorie rondom het versterferfrecht en het testamentair erfrecht. Daarnaast is, praktijkgericht, gekeken naar de behandeling van de dossiers binnen SRK Rechtsbijstand en uitspraken van feitenrechters. Ten slotte is er aan de hand van de Legal Design thinking methode een webapplicatie opgesteld. In dit hoofdstuk worden de conclusies van het onderzoek weergegeven.

5.2 THEORETISCHE CONCLUSIE

De overgang van een nalatenschap kan op twee manieren plaatsvinden, via het versterferfrecht en via het testamentair erfrecht. De verschillen tussen deze vormen zijn als volgt samen te vatten:

Tabel 4

<i>Versterferfrecht</i>	<i>Testamentair erfrecht</i>
Erfgenaam op basis van parentele stelsel	Erfgenaam op basis van benoeming
Wettelijke verdeling verplicht	Keuze tot wettelijke verdeling of een vorm daarvan
Geen onterving en dus geen legitieme	Onterving en daarmee legitieme mogelijk
Automatische plaatsvervulling	Plaatsvervulling bij keuze erflater

Nadat bepaald is op welke manier de nalatenschap overgaat, was het van belang te kijken naar de verschillende verkrijgers en hun rechten en plichten. Bij de wettelijke verdeling is de enige groep verkrijgers de erfgenamen. Middels uiterste wilsbeschikking kunnen daar twee groepen aan toegevoegd worden, namelijk de legitimarissen en de legatarissen.

De erfgenamen, legitimarissen en legatarissen hebben het recht op de informatie die zij nodig hebben voor het berekenen van hun verkrijging. Daarnaast hebben de erfgenamen de plicht om aan de legitimarissen en de legatarissen de informatie te verschaffen die zij nodig hebben voor het berekenen van hun verkrijging.

Als laatste is gekeken naar het begrip boedelbeschrijving. Alle deelgenoten van de nalatenschap hebben het recht een boedelbeschrijving te verlangen. Deze boedelbeschrijving is niet vastgelegd in vorm of uitvoering. Wel dienen de baten opgenomen te worden tegen de waarde op datum van overlijden, de vereisten van 674 Rv in acht genomen te worden en de schulden van artikel 4:7 BW betaald te worden voordat er verdeeld wordt.

5.3 PRAKTIJKGERICHTE CONCLUSIE

Vervolgens is gekeken naar de erfrechtdossiers van SRK Rechtsbijstand en uitspraken van verschillende feitenrechters in de afhandeling van de nalatenschap.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat de meeste nalatenschappen in behandeling bij SRK Rechtsbijstand qua baten de volgende onderdelen bevatten: een woning, banktegoeden, een vervoersmiddel, een uitkerende levens- en/of begrafenisverzekering en de inboedel. Qua lasten omvatten de meeste nalatenschappen de huishoudelijke schulden, de nog te betalen rekeningen met betrekking tot de woning, te betalen belasting, de kosten van de begrafenis en de notariskosten.

De knelpunten bij het opstellen van de boedelbeschrijving en daarmee de afhandeling van de nalatenschap zijn de informatieverstopping en de discussie tussen de verkrijgers onderling. De onderlinge informatieverstopping loopt vast op de slechte onderlinge verhouding, de tijd die de executeur of diegene die de nalatenschap afhandelt neemt en het onderlinge gebrek aan vertrouwen. De meeste discussie ontstaat door de slechte familierelatie, de schenkingen die voorafgaand aan het overlijden gedaan zijn en ten slotte het wantrouwen in het handelen van de executeur.

Uit het laatste gedeelte van dit onderzoek blijkt dat de juristen een product wensen waarmee het proces van het opstellen van de boedelbeschrijving vergemakkelijkt wordt. Met de verkregen informatie uit het literatuur-, dossier- en jurisprudentieonderzoek tezamen met de informatie verkregen van de gebruikers is een beslisboom gecreëerd waarmee de juristen een boedelbeschrijving kunnen maken.

5.4 ALGEHELE CONCLUSIE

Naar aanleiding van hetgeen in dit onderzoek beschreven kan antwoord worden gegeven op de hoofdvraag: "Welk advies kan aan SRK Rechtsbijstand worden gegeven over het opstellen van de boedelbeschrijving in de zin van artikel 674 Rv bij het afhandelen van een nalatenschap, op basis van jurisprudentie- en dossieronderzoek en de Legal Design Thinking methode?"

SRK Rechtsbijstand kan geadviseerd worden de boedelbeschrijving op te stellen aan de hand van de ontwikkelde webapplicatie. De juristen worden geadviseerd de webapplicatie te gebruiken als ondersteuning, waarbij de juristen zelf de eindverantwoordelijkheid behouden en alert moeten blijven op de regels van de wet.

6 AANBEVELINGEN

Afsluitend aan dit onderzoek zijn er een aantal aanbevelingen die aan de juristen van SRK Rechtsbijstand meegegeven kunnen worden inzake het gebruik van de webapplicatie in de behandeling van erfrechtdossiers.

Allereerst wordt SRK Rechtsbijstand geadviseerd om het huidige product nog meer te testen. Dit kan gedaan worden door het product te gebruiken bij nieuwe dossiers. Hierbij dient bijgehouden te worden welke onderdelen van het product wel werken en waar uitbreidingen nodig zijn. Door uitbreidingen toe te voegen ontstaat er steeds meer een product wat in de dagelijkse praktijk goed te gebruiken is. Wel ontstaat hierdoor weer het risico dat met te veel uitbreidingen het product alsnog te bewerkelijk wordt.

Ook is het raadzaam de webapplicatie om te zetten in programmeercode zoals deze op, bijvoorbeeld, de SRK Rechtsbijstand website gebruikt wordt. Door de applicatie daadwerkelijk te programmeren in programmeercode kunnen ook de functies worden uitgebreid. Een toevoeging kan zijn dat het programma de rekeningafschriften uitleest. De jurist krijgt dan een melding van grote bedragen die zijn overgeboekt waarna gecontroleerd kan worden of dit een schenking is. Wordt de applicatie geprogrammeerd in een programma met kunstmatige intelligentie, dan kan het in de toekomst zelfs zo zijn dat de applicatie de jurist al kan vertellen of er sprake is van een schenking of niet.

Ten derde wordt SRK Rechtsbijstand geadviseerd de applicatie uit te breiden. Bij uitbreiding bijvoorbeeld de optie van plaatsvervulling worden opgenomen. Ook kunnen de verschillende wijzigingen in de wettelijke verdeling, die volgens het testamentair erfrecht in het testament aangebracht kunnen worden, opgenomen worden. Dit was voor nu niet mogelijk gezien het Neota Logics programma daar niet uitgebreid genoeg voor was.

Als laatste wordt SRK Rechtsbijstand geadviseerd nader onderzoek te doen naar de implementatie van het product. Hiervoor is een grondig onderzoek inzake het benodigde verandermanagement raadzaam.

7 BEROEPSPRODUCT

Zoals in hoofdstuk 4 besproken is het beroepsproduct een beslisboom gemaakt met behulp van het programma 'Canvas' van het bedrijf Neota Logics. Deze beslisboom is alleen te gebruiken voor demo doeleinden, conform de afspraak met Neota Logics, en wordt niet publiekelijk toegankelijk gemaakt.

Het doel is om na het afronden van deze scriptie de beslisboom te programmeren binnen het programma dat wordt gebruikt bij SRK Rechtsbijstand. Dit was gezien de complexiteit van de software niet haalbaar om te bewerkstelligen binnen de afstudeerperiode.

In overleg met de afstudeerbegeleider en afstudeercoördinator, mevrouw M. Rietmeijer, is de beslisboom via de webapplicatie van Neota Logics toegankelijk gemaakt voor de beoordeling. In bijlage 6 is een beschrijving opgenomen hoe het beroepsproduct te bereiken is. Daarnaast wordt hier een instructie gegeven hoe het beroepsproduct te gebruiken is.

BRONNENLIJST

LITERATUURLIJST

Assers & Perrick 2021

C. Assers & S. Perrick, *Erfrecht en Schenking*, Deventer: Wolters Kluwer 2021.

Van der Bie 2012

R. van der Bie, *Babyboomers: indrukken vanuit de statistiek*, Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek 2012

Breemhaar 1992

W. Breemhaar, *De uiterste wilsbeschikking* (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 1992

Breemhaar 2021

W. Breemhaar, 'Artikel 42. Omschrijving', in: M.R. Kremer, *Groene Serie Erfrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2020.

Breemhaar WPNR 2013

W. Breemhaar, 'De uitdrukking "staaksgewijs" in artikel 4:12 lid 2 BW', *WPNR* 2013/6961, p. 98-99

Burght, Ebben & Kremer 2002

G. van der Burght, E.W.J. Ebben & M.R. Kremer (red.), *Parlementaire Geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek. Invoering Boek 4, Erfrecht*, Deventer: Kluwer 2003.

Ebben 2003

E.W.J. Ebben, *Inleiding nieuw erfrecht*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2003.

Huijgen e.a. 2018

W.G. Huijgen e.a., *Compendium Erfrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.

Kolkman 2022

W.C. Kolkman, 'Commentaar op art. 4:9 BW', in: H.B. Krans e.a., *Tekst en Commentaar BW*, Deventer: Wolters Kluwer 2022.

Kremer 2020

M.R. Kremer e.a., *Groene Serie Erfrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2020

Van Mourik (red.) e.a. 2020

M.J.A. van Mourik (red.) e.a., *Handboek Erfrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2020

Van Oostrom & Schonewille 2017

N. van Oostrom & S. Schonewille, *Erfrecht geschetst*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2017

Schols 2022

F.W.J.M. Schols, 'Commentaar op art. 4:13 BW', in: H.B. Krans e.a., *Tekst en Commentaar BW*, Deventer: Wolters Kluwer 2022

Schols & van Haare 2020

F.W.J.M. Schols, F.J.P.G. van Haare e.a., *Erfrecht en schenking*, Den Haag: Boom uitgevers 2020

INTERNETBRONNEN

K. Boddaert, 'De uiterste wilsbeschikking: notarieel testament, codicil en onderhandse akte', familie-erfrecht.nl 18 december 2021

'Doodsoorzaken 2002-2020, ontwikkeling in de (over)sterfte', cbs.nl 18 augustus 2021

W.S. Santema, 'Rechten en plichten erfgenamen', erfrechtadvocaat.nu 22 januari 2022

'Speciale spullen en wensen', notaris.nl 10 mei 2022

PARLEMENTAIRE STUKKEN

Kamerstukken II 1996/97 17141, nr. 20.

JURISPRUDENTIEREGISTER**HOGE RAAD**

HR 25 juni 1926, NJ 1926, 1134.

HR 18 mei 2001, ECLI:NL:HR:2001:AB1694.

HR 11 januari 2019, ECLI:HR:2019:4.

RECHTBANKEN

Rb. Noord-Holland 26 augustus 2020, ECLI:NL:RBNHO:2020:11716.

Rb. Limburg 23 december 2020, ECLI:NL:RBLIM:2020:10611.

Rb. Den Haag 17 februari 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:1204.

Rb. Noord-Nederland 2 maart 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:772.

Rb. Rotterdam 10 maart 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:2567.

Rb. Rotterdam 17 maart 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:2391.

Rb. Rotterdam 31 maart 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:2936.

Rb. Rotterdam 1 april 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:7889.

Rb. Limburg 6 april 2021, ECLI:NL:RBLIM:2021:2974.
Rb. Noord-Holland 7 april 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:2857.
Rb. Noord-Holland 14 april 2021, ECLI:NL:RBNHO:2021:3103.
Rb. Den Haag 30 juni 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:6333.
Rb. Rotterdam 11 augustus 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:7943.
Rb. Noord-Nederland 22 september 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:4196.
Rb. Rotterdam 24 november 2021, ECLI:NL:RBROT:2021:11751.
Rb. Overijssel 14 december 2021, ECLI:NL:RBOVE:2020:4599.
Rb. Limburg 5 januari 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:605.
Rb. Limburg 2 februari 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:883.
Rb. Limburg 23 februari 2022, ECLI:NL:RBLIM:2022:1519.
Rb. Oost-Brabant 16 maart 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:997.

